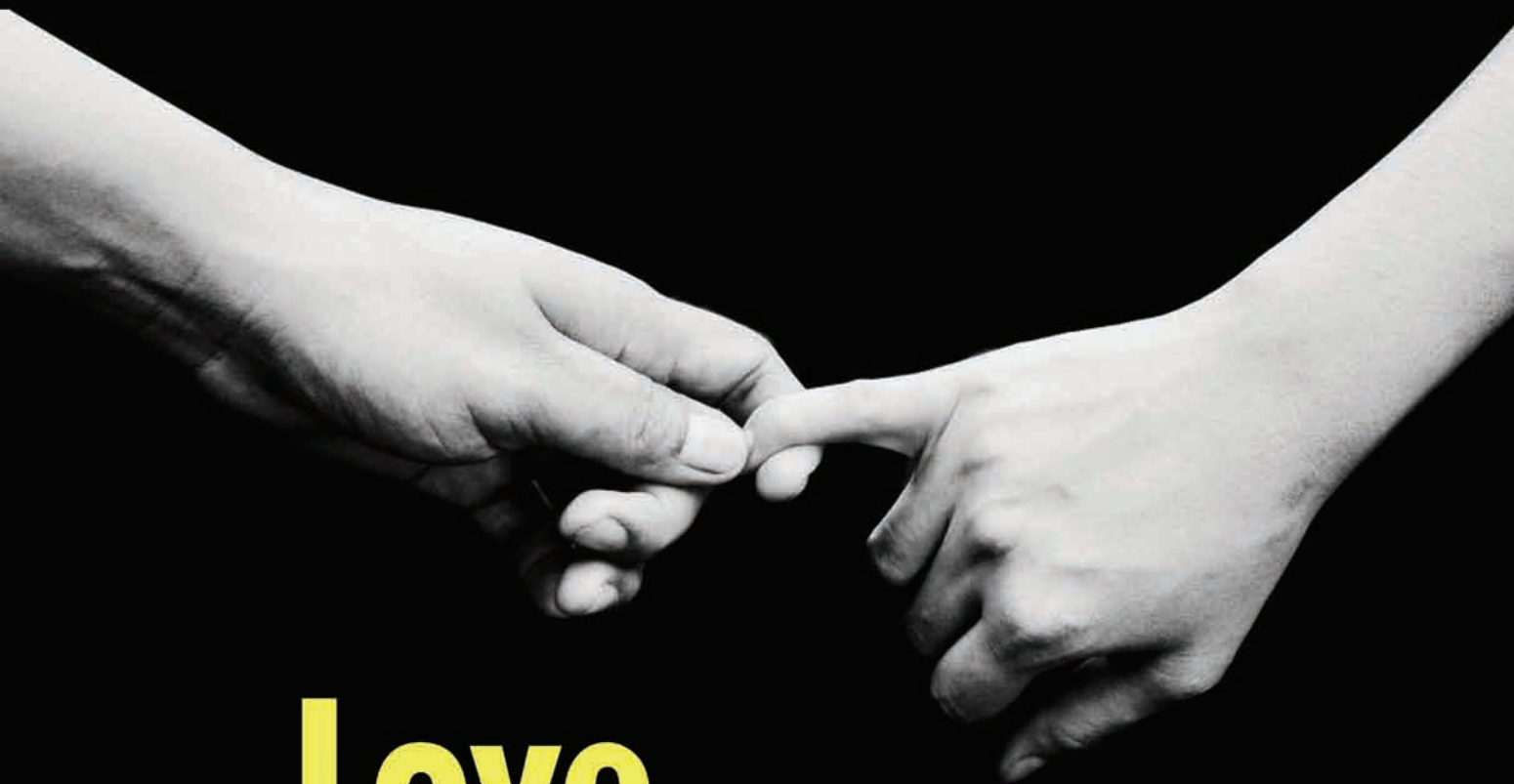

ZSIDÓ POLITIKAI ÉS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT 790 Ft
2020. december / XXXII. évfolyam 10. szám

szombat

Love sztori

**Szerelmi történetek, vegyesházasságok,
eltűnő európai zsidóság?**

Amerika új elnöke és Izrael

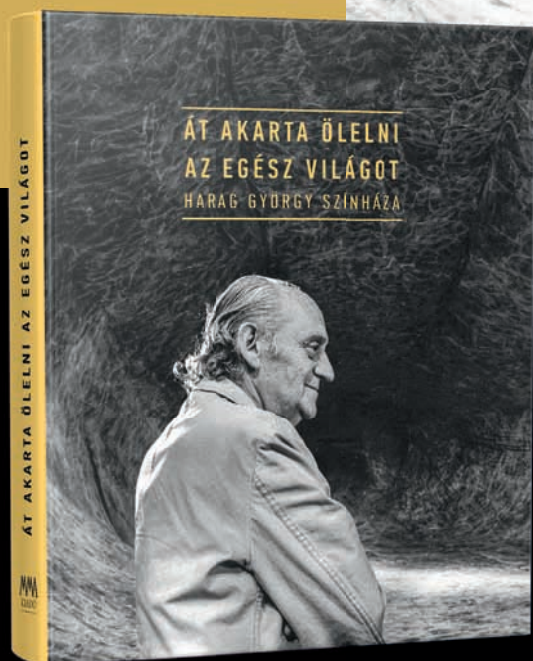
Rabbinikus útmutató vallásos LGBTQ zsidóknak

A Nobel-díjas Louise Glück magyar gyökerei

„Holnap, ki tudja holnap vársz-e még?” — szerelem a holokausz idején

MMA
KLADÓ

MMA
MAGYAR MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

ÁT AKARTA ÖLELNI AZ EGÉSZ VILÁGOT HARAG GYÖRGY SZÍNHÁZA

Harag György rendező az erdélyi és a magyar színháztársadalom egyik legkiemelkedőbb 20. századi alakja. Az album gazdag képanyaggal, személyes hangú visszaemlékezésekkel színesíti páratlan munkásságának kronologikus bemutatását. (244 oldal, 7800 Ft)

Decembertől kapható a könyvesboltokban!

Az Élet Menete Alapítvány 2021.

Kedves Barátaink! A koronavírus miatt sajnos az idei évünk nem úgy alakult, ahogy azt elterveztük, de reméljük, a jövő évben sikerül ismét megvalósítanunk minden programunkat. Mi teljes erőbedobással dolgozunk ezért!

**Január 27. Embermentők emlékmű
avatás és Kézdy György Díjátadó**

**Márciustól utazó vagonkiállítás
Kisújszállás, Debrecen
és Salgótarján helyszíneken**

**Április 7–11. Élet Menete
Lengyelországban (Yom Hashoah)**

**Április 11–18. Élet Menete
Izraelben (Yom Hazmaut)**

Április 25. Élet Menete Budapesten

TARTALOM

5 | 1973: Biden találkozója
Golda Meirrel

6 | „Semmivel nem értek
egyet, amit mondtál,
de szeretlek”

8 | Drámai zuhanás

10 | Vegyes házasságok
Európában, Amerikában
és Magyarországon

14 | „Egy kapcsolat
nem alapulhat csaláson”
(Rabbinikus útmutató
vallásos LGBTQ zsidóknak)

16 | Kende-Vasa Irén:
Lányok fehérben
(Tu beáv, a zsidó szerelem napja)

18 | Olyan, mint egy minján
– jelen kell lenned
(Interjú Korányi Dórával
és Sebastian Mizrahival)

20 | Lugosi András – Németh
Ványi Klári:
„Holnap, ki tudja holnap
vársz-e még?”
(Ács Éva és Kohut László
emlékének)

25 | „Ráléptél apádra”
(Louise Glück, 2020 irodalmi
Nobel-díjasa)

27 | Kiss Gábor:
Az Értől az Óceánig
(A Nobel-díjas Louise Glück
magyar gyökerei)

29 | „Ahol a királynő
felelősségre vonja a királyt”
(Zalka Csengével beszélget
Szlukovényi Katalin)

31 | A vízből épült palota
(A breszlovi Náchmán rabbi
meséje a 18. századból)

33 | Odze György:
A lengyel feleség

szombat

2020. december
5781. kislel

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület
folyóirata
Megjelenik évente tízszer

Szerkesztőbizottság:

Deák Gábor, Itamár József-Kesz
Komoróczy Szonja Ráhel
Korányi László, Kovács András
Novák Attila

Szerkesztőség:

Szántó T. Gábor főszerkesztő
Gadó János szerkesztő
Muraközi Zsóka szerkesztőségi titkár
Magó Katinka pénzügyek

Állandó külső munkatársak:

Uri Asaf, Bassa László, Bóka B. László
Csáki Márton, Mátraházi (Suematra) Zsuzsa
Németh Ványi Klári, Szarka Zsuzsa
Várnai Pál

A megjelenést támogatja:

Amerikai Joint Magyarország
Budapest Főváros Önkormányzata
Mazsihisz
Mazsók
Nemzeti Együttműködési Alap
Nemzeti Kulturális Alapprogram

A héber és jiddis szavak átírása
a szerzők felfogását tükrözi

Terjeszti a Lapker Rt.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
2020. november 16-án

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1054 Budapest, Tüköry utca 3.
Telefon/fax: (36-1) 311-6665

Lapunk e-mail címe:
info@szombat.org

Címünk az interneten:
http://www.szombat.org

Egyéves előfizetői díj: 6950 Ft

Előfizethető a kiadóhivatalban,
illetve postautalványon
az OTP 11709002-20066703
„Szombat” számú alszámlán

Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.
HU ISSN 0865-3844

Felelős kiadó:
Kirschner Péter, a Mazsike elnöke

Nyomdai előállítás: Pannonia Nyomda Kft.

**Fizessen elő
a Szombatra,
ezzel is támogathatja
a szabad sajtót és
a zsidó kultúrát!**

Tisztelt Olvasónk!

A járvány miatt minden korábbinál nagyobb szükségünk van és lesz
2021-ben az előfizetőkre.

A terjesztés, az utcai és könyvesbolti lapbeszerzés is megnehezedik,
így az a biztos, ha otthonába rendeli a lapot.

Szüksülnek az elérhető támogatási források, ezért az Ön személyes
hozzájárulása a Szombat fennmaradásához különös jelentőséget nyer.

A szabad sajtó és a magyar zsidó kultúra meghatározó intézményének
fennmaradása a tét.

Ha teheti, ne csak magának fizessen elő, hanem ajándékozzon meg
egy családtagot, vagy ismerőst Szombat-előfizetéssel, amivel nemcsak
örömet okoz, a lap létét is segíti.

Ha módjában áll, adományával is segítheti munkánkat.

Számítunk Önökre, bízunk benne, hogy velünk maradnak!

Éves előfizetés lapunkra 6950 Ft.

Név és postacím pontos megadásával az előfizetés díját
a Mazsike Szombat szerkesztősége OTP Bank
11709002-20066703 számlaszámra várjuk.

Előfizetéssel kapcsolatos kérdések, további tájékozódás,
előfizetői csekk kérése: info@szombat.org

Külföldi előfizetés:

Éves előfizetési díj 50 Euro vagy 70 USD

IBAN számlaszám: HU45117090022006670300000000

SWIFT: OTPVHUHB

1973

BIDEN TALÁLKOZÓJA GOLDA MEIRREL

Az Egyesült Államok újonnan megválasztott elnöke veterán külpolitikus. Mikor 1972-ben megválasztották szenátornak, egyik első külföldi útja Izraelbe vezetett.

A fiatal Joe Biden 1973-ban, mint 30 éves újdonsült szenátor, első tengerentúli útján Izraelbe látogatott, röviddel a jom kippuri háború előtt, és találkozott Golda Meir akkori izraeli miniszterelnökkel.

Biden elmondása szerint a szüntelenül dohányzó Meir, a találkozóon – melyet Biden később „élete egyik legfontosabb találkozásának” nevezett – részletezte az Izraelt fenyegető regionális biztonsági fenyegetéseket.

Negyvenhét évvel később Nadav Ejl, a 13-as csatorna újságírója új részleteket árult el a találkozóról, korábban soha nem látott izraeli kormányzati dokumentumok jóvoltából.

A találkozóról egy jelenlévő izraeli vezető tisztviselő készített titkosított feljegyzést.

Biden ekkor figyelmeztetett, hogy Izrael cselekedetei a hatnapos háború alatt elfoglalt területeken „lopakodó annektáláshoz” vezetnek.

Mivel úgy vélte, hogy Izrael katonailag domináns a régióban, azt javasolta, hogy a zsidó állam kezdeményezhessen az első lépést a békéért, egyoldalú kivonulás formájában az olyan területekről, amelyeknek nincs stratégiai jelentősége. (Ahogy azt Nadav Ejl megjegyzi, Izrael csak 2005-ben próbálkozott ilyen megoldással, amikor Ariel Saron miniszterelnökként kivonta az izraeli csapatokat a Gázai övezetből.)

A tisztviselő szerint Biden kritizálta a Nixon-kormányt, amiért hagyja magát Izrael által vezethi, és panaszkodott, hogy lehetetlen valódi vitát folytatni a Szenátusban a Közel-Keletről, mivel a szenátorok attól félnek, hogy népszerűtlen dolgok hangozhatnak el, amelyek a zsidó választóknak nem fog tetszeni.

Golda Meir elutasította Biden felhívását egyoldalú lépésekre, de beszédbe elegyedett vele a térség problémáiról.

A tisztviselő a dokumentum aláírása hozzáfűzte a fiatal szenátorral kapcsolatos személyes benyomásait, mondván, hogy Biden nagy tisztelettel viselkedett az izraeli vezető-

vel, és többször elmondta, hogy tanulni jött. „És mégis beszéd közben harciasan viselkedett és olyan észrevételeket tett, amelyek a diplomáciai tapasztalatok hiányát jelezték.”

Biden gyakran felidézi az 1973-as találkozóját Meirrel, amikor zsidó vagy Izraellel kapcsolatos eseményeken szóval fel, mint pl. 2015-ben az izraeli nagykövetség függetlenség napi ünnepségén.

Biden bejárta Izraelt és a területeket mintegy 40 nappal a háború október 6-i kitörése előtt. Majd leült az izraeli miniszterelnökkel, aki különféle térképeket mutatott neki és pontosan elmagyarázta, hogy Izrael helyzete, a katonai feszültségek fokozódásával, miért olyan aggasztó. Bident lenyűgözte az izraeli vezető, de a találkozót nyomasztónak írta le. Ezután Meir megkérte Bident, hogy álljanak össze egy fotóra.

„Azt mondta: ‘Szenátor, nagyon gondterhelten tűnik’” – emlékezett vissza Biden. „Azt feleltem: Miniszterelnök asszony! ‘A kép, amit Ön lefest...’ Mire ő: ‘Ó, ne aggódjon. Nekünk van egy titkos fegyverünk az arabokkal szemben: Láthatja, nekünk nincs hova mennünk’”.

Joe Biden
1972-ben
és Golda Meir
1970-ben

Forrás: *ujkelet.live*

„SEMMIVEL NEM ÉRTEK EGYET, AMIT MONDTÁL, DE SZERETLEK”

Joe Biden Izrael régi barátja, de bírálja a telepeket,
és Iránnal kapcsolatban is más a véleménye.

Joe Biden
2016-ban
a Kneszetben,
az Ariel Saron
emlékének
szentelt
összejövetelen

Joe Biden, az Egyesült Államok most megválasztott 46. elnöke Izrael igazi barátja, ebben hívei és politikai ellenfelei is egyetértenek – írja részletes összefoglalójában a Times of Israel.

„Mély érzelmek fűzik Izraelhez” – mondja róla Michael Oren, aki akkor volt a zsidó állam Washingtoni nagykövete, amikor Biden alelnök volt. Oren álláspontja elsősorban az iráni és az izraeli-palesztin kérdésben különbözött Obamáétól és Bidenétől. Mégis minden évben részt vett az alelnök Ros Hásáná alkalmából rendezett fogadásán. Oren szerint „Biden annak a generációnak tagja, amely nem emlékeztetében élénken él 1967 and 1973. Szívében ott van Izrael. Megérti Izraelt.”

Biden a pennsylvaniai Scrantonban született katolikus szülők gyermekeként, akik szilárdan kiálltak Izrael mellett, és őt is a zsidó állam tiszteletére nevelték.

Egy 2015-ben tartott zsidó rendezvényen így fogalmazott: „Az alapító atyák és anyák – Ben-Gurion, Golda Meir, Begin, Saron, Rabin, Simon Peresz – nagy nemzedéke Izraelt virágzó demokráciává formálta. És a folyamat során felépítették a Föld egyik leginnovatívabb társadalmát. Közben megvédték hazájukat, és a közel-keleti térség katonailag legerősebb államává tették. Az évek során sok minden változott, a veszély viszont nem szűnt meg. Izraelnek lenni változatlanul nagy kihívás, különleges bátorságot követel.”

Menáhem Beginnel való találkozását a The New York Times „erősen érzelmi töltetű konfrontációnak” írta le. 1982 júniusában, a Békét Galileának elnevezésű hadművelet (első libanoni háború) kezdetekor Begin a szenátus külügyi bizottságának tagjaival találkozott Washingtonban. Több szenátor a katonai erő aránytalan alkalmazásával vádolta meg az izraelieket. Egyikük azonban – ő volt Biden – szenvedélyes védőbeszédet tartott; kijelentette, hogy ő még asszonyok és gyermekek életének kioltása árán is megvédené földjét azoktól, akik azt megpróbálnák elfoglalni. Jeruzsálembé hazatérve Begin a következőket nyilatkozta: „Elhatárolódtam ezektől a megjegyzésektől. Azt válaszoltam: nem Uram, erre oda kell figyelni. A mi értékrendünk szerint az asszonyokat és gyermekeket óvni kell, még a háborúban is... Alkalmanként lehetnek polgári áldozatok, de az emberi civilizáció alapelve, hogy ne bántsuk a civileket.”

Ugyanakkor Biden makacsul ellenezte zsidó telepek létesítését a Nyugati-parton. „Utalt arra, hogy amennyiben

folytatjuk ezt a politikát, előfordulhat, hogy javasolni fogja a pénzügyi támogatás csökkentését. Erre én világos választ adtam: Uram, ne fenyegetsen minket ezzel. Először is, ez nem egyirányú utca. Segítenek bennünket, és ezért mi hálásak vagyunk. De mi is sokat teszünk önökért. Hiába próbálnak minket fenyegetésekkel rávenni arra, hogy engedjünk elveinkből, nem fogunk” – mondta akkor Begin a fiatal Delaware-i szenátornak. A történetnek több változata is kering; egyik szerint Begin kijelentette: „Büszke zsidó vagyok. Mögöttem háromezer év kultúrája, fenyegetésekkel nálam semmire sem jutnak.”

Talán Biden a szenátusban 1986 júniusában elmondott beszédét is a fenti történetek befolyásolták. „Ideje, hogy abbahagyjuk a magyarázkodást Izrael támogatásával kapcsolatban. Nincs miért bocsánatot kérni. Az évi 3 milliárd dollár a legjobb befektetés Amerika szempontjából. Ha Izrael nem lenne, ki kellene találni, hogy az Egyesült Államok érdekeit védje a régióban” – mondta ekkor Biden.

A 2015. évi izraeli függetlenségi napi fogadáson Biden a következőket mondta: „Izrael a legfontosabb a világban élő zsidóság biztonsága szempontjából. A legbámulatosabb az, hogy sohasem kérték tőlünk azt, hogy harcoljunk önökért. De ígérhetem, hogy ha megtámadják országukat, és vesztesre állnak, szerintem harcolni fogunk önökért.”

Ugyanakkor Biden rokonszenve Izrael iránt nem jelenti azt, hogy ne illette volna a zsidó államot kemény kritikával, különösen a palesztin kérdésben.

2016-ban a J-Street – az Izraelt támogató, de a palesztinokkal megegyezést kereső lobbiszervezet – ülésén hangzott el: „Szilárdan hiszem, hogy a telepek folyamatos és fejlesztésével, az előőrsök (outposts) legalizálásával, a földfoglalásokkal Izrael rossz irányba halad. Ez pedig az egyállami realitás, ami igen veszélyes. Mi viszont elköteleztük magunkat amellett, aminek igazságáról az izraeliek is lelkük mélyén meg lehetnek győződve: a két állami megoldás mellett.” Ez az álláspont állította szembe Bident a Benjámin Netanjahu által javasolt részleges annexiós tervekkel ez év elején, amit végül is ejtettek, cserébe az Egyesült Arab Emírségekkel kötött, a kapcsolatok normalizálását célzó szerződésért.

Biden a mostani kampányban azt hirdette: „Sürgétetni fogjuk az izraeli kormányt és a Palesztin Hatóságot, hogy tárgyaljanak a kétállami megoldásról, és kerüljék az egyoldalú lépéseket, mint az annexió és telepítés, másfelől az uszítás és erőszak, amelyek aláásnák a békére irányuló erőfeszítéseket.”

Biden azt is megígérte, hogy újra felveszik a leköszönő Trump kormányzat által lebontott diplomáciai kapcsolatokat a Palesztin Hatósággal, segíteni fogják az izraeli-palesztin biztonsági együttműködést, a gazdasági fejlesztéseket és a palesztinoknak a Nyugati Parton és Gázában újra folyósítják a humanitárius segélyt. Kelet-Jeruzsálemben újra nyitják az amerikai konzulátust, Washingtonban pedig a PLO képviselőt. Az új elnök nem volt híve az amerikai nagykövetség áthelyezésének Jeruzsálembé, de visszakozni nem szándékozik. Nyomást fognak gyakorolni a palesztin hatóságra, hogy szüntessék be bebörtönzött terroristák pénzügyi támogatását.

Joe Biden alelnök izraeli látogatáson 2016-ban. (Fotó: Wikipedia)

Oren, a volt nagykövet fenti lépéseket úgy jellemezte, mint amelyek nem fogják lelkesíteni az izraeli kormányzatot, de főként szimbolikus jelentőségűek. Ám az irániakkal kötött atomalkuhoz történő visszatérés egészen más probléma, mivel Irán stratégiai veszélyt jelent. 2015-ben Biden alelnöknek nagy szerep jutott a szerződés tető alá hozásában.

Tony Blinken, Biden politikai főtanácsadója nyilatkozta a múlt héten a The Times of Israelnek: „Biden világossá tette, hogy amennyiben Irán tartani fogja a szerződésben vállalt kötelezettségeit, mi is azt tesszük, és szövetségeseinkkel és partnereinkkel törekedni fogunk egy hosszabb távú és komolyabb megállapodás megkötésére. Ugyanakkor világosan leszögezte, hogy nem engedjük meg, hogy Iránnak atomfegyvere legyen. Úgy véltük, hogy erre legjobb módszer az atomalku, és az működött is.”

Ez a politika nyilván Washington és Jeruzsálemben közötte feszültséghez vezet. Sőt az Irán és Izrael közötti háborúhoz is vezethet, mert Izrael „kénytelen lesz lépni” – mondta Tzachi Hanegbi telepítésügyi miniszter csütörtökön.

Obama elnöktől eltérően, Bident hosszú és bensőséges kapcsolat fűzi Netanjahuhoz. Amikor Netanjahu 2010-ben jeruzsálemi hivatalában fogadta Bident, három évtizedes ismeretségükről, és az izraeli néphez fűződő baráti szálakról beszélt. Hat évvel később pedig arról, hogy a Biden család – Biden két gyerekének zsidó partnere révén – „a zsidó mispóhe része”. Biden megerősítette, hogy ismeretségük régi eredetű. „Emlékszem, amikor azt mondtam neki: Bibi, egy kijelentéssel sem tudok egyetérteni, de szeretlek.”

A Times of Israel cikkét Bassa László fordította

„Nem engedjük meg, hogy Iránnak atomfegyvere legyen”

Papír- és fémpénzt, bélyeget, képeslapot, papírrégiséget, régiségeket vásárolunk és árverésre átveszünk.
Budapest VI., Andrassy út 16. Telefon: 266-4154 Nyitva: H-SZ 10-17, Cs: 10-19 óráig

DRÁMAI ZUHANÁS

Az öreg kontinens 1970 és 2020 között elvesztette zsidó lakosságának 59 százalékát

2020. január
1-én,
összesített
adat szerint
1 329 400
zsidó élt
Európában

Becslések szerint 1,3 millió zsidó él jelenleg Európában, ahol a teljes népesség néhány ezrelékét teszik ki. A világ zsidó népességét tekintve alig éri el a 10 százalékot – ez nagyjából annyi, mint közel 1000 évvel ezelőtt. Az elmúlt fél évszázadban Európa elvesztette zsidó lakosságának közel 60 százalékát, és minden harmadik európai zsidóból kettő ma Franciaországban, az Egyesült Királyságban vagy Németországban él.

Ezek a zsidó népesség becsléseiről és tendenciáiról szóló, a londoni székhelyű Jewish Policy Research (JPR) csütörtökön közzétett részletes jelentésének legfontosabb megállapításai – szemlélte a kutatást a Haaretz.

A jelentést Sergio DellaPergola – a világ vezető zsidó demográfiai szaktekinélve, a Héber Egyetem professor emeritusa és Daniel Staetsky, a JPR Európai Zsidó Demográfiai Egységének igazgatója készítette. A 88 oldalas jelentés, amely számos közösségi, nemzeti és páneurópai adatforrásra támaszkodik, a szerzők szerint az európai zsidóság közel egy évszázadának legmélyebb és legátfogóbb felmérését adja.

Jonathan Boyd, a JPR ügyvezető igazgatója szerint: „Alapvető demográfiai információkat és kontextust nyújt mindazoknak, akik Európa-szerte foglalkoznak a zsidók múltjával, jelenével vagy jövőjével, és valószínűleg elengedhetetlen hivatkozási forrás lesz az elkövetkező években.”

A jelentés szerint 2020. január 1-én összesített adat szerint 1.329.400 zsidó élt Európában. Ez az adat a „zsidó törzsszállományra” utal – olyan személyekre, akiket zsidóként azonosítanak, és más valláshoz nem kötődnek. Az adat nagyrészt átfedésben van halachikus zsidókkal, zsidó anyáktól született vagy ortodox rabbiknál betért egyénekkel.

Közülük 788 800 lakott az EU 27 országának egyikében; 210 000 lakott a volt Szovjetunió négy európai köztársaságának egyikében (leszámítva az EU-ban már szereplő balti köztársaságokat); és 330 200 élt Európa 19 másik országának vagy területének egyikében. Az Egyesült Királyságban élő zsidók az utóbbi csoport közel 90 százalékát tették ki.

Az izraeli visszatérési törvény értelmében minden olyan személy, aki legalább egy zsidó nagyszülővel rendelkezik, jogosult a bevándorlásra Izraelbe, házastársával együtt. A jelentés szerint az európai „visszatérési törvény” összesen 2 820 800 főt érint (több mint kétszerese az „alap” populációnak).

A jelentésben két olyan európai ország szerepel, amelyeket néha Ázsia részeként azonosítanak. Az egyik Ciprus, amely az EU tagja, a másik pedig Törökország, ahol a zsidó lakosság nagy többsége az európai oldalon él. Az Oroszország ázsiai részein élő zsidókat szintén figyelembe vették a lakosság becslésénél.

A „Zsidók Európában az ezredfordulón” címet viselő jelentés legfontosabb elemei:

1880-ban, a csúcsponton, a világ zsidóságának 88 százalékát a túlnyomórészt a kontinens keleti részén élő európai zsidók tették ki. Még az Amerikába irányuló nagy emigrációs hullám után is, a 20. század elején a zsidók többsége még mindig Európában élt. És ez így volt még 1939-ben, közvetlenül a holokauszt előtt is, amikor a világ zsidóinak mintegy 58 százaléka Európában (túlnyomórészt Kelet-Európában) élt. Az európai zsidók ma a világ zsidóságának alig 10 százalékát teszik ki, vagyis, amint a jelentés megjegyzi, „nagyjából ugyanúgy, mint annak idején, amikor a középkori zsidó utazó, Tudelai Benjamin az első zsidó globális népelemszámlálást végezte 1170-ben”.

Európa 1970 és 2020 között elvesztette zsidó lakosságának 59 százalékát. Ez Nyugat-Európában mérsékelt, 9 százalékos, Kelet-Európában drámai, 85 százalékos visszaesést takar. Ez mindenekelőtt a vasfüggöny leomlásának a következménye, amelyet hatalmas kivándorlási hullám követett a volt szovjet blokk országaiból. Nyugat-Európában a legjelentősebb, 25 százalékosra becsült csökkenés az Egyesült Királyság zsidó lakosságánál mutatkozik. Ugyanebben az 50 éves időszakban Franciaország felváltotta Oroszországot, és vált a legnagyobb zsidó népességű európai orszaggá.

Franciaországban él a legnagyobb zsidó populáció Európában (448 000), ezt követi az Egyesült Királyság (292 000), Oroszország (155 000), Németország (118 000), Magyarország (47 200), Ukrajna (45 000), Hollandia (29

Jichak Rabin
miniszterelnök
orosz zsidó
bevándorlókat
üdvözlő 1994-ben
(Fotó: Izraeli
Miniszterelnökség
sajtóirodája)

800), Belgium (29 000), Olaszország (27 300), Svájc (18 500), Svédország (15 000), Törökország (14 600) és Fehéroroszország (12 900). Európa többi országának és területének zsidó összlakossága nem éri el a tízezetet.

Spanyolország és Németország vezeti a legtöbb zsidó bevándorlót vonzó országok listáját. A spanyolországi zsidók közel 60 százaléka és a németországi zsidók több mint fele ezeken az országokon kívül született. A jelentés készítői megjegyzik, hogy az újjáéledésben írónia rejlik: a két ország héber nevét – *szezárd*, illetve *askenááz* – a diaszpórai zsidó közösségei eredetének meghatározására használták. Németország az az ország, ahol a zsidó közösség az 1990-es évek óta a legnagyobb mértékben nőtt, köszönhetően a volt Szovjetunióból érkező zsidók nagy számának. Spanyolország jóval kisebb zsidó közössége bevándorlókat vonzott az egykori spanyol Marokkóból, és újabban Latin-Amerikából valamint kisebb számban Izraelből.

Izrael az egyik fontos utánpótlás az európai zsidó közösségek számára, de a jelentés szerint „azok a becslések, amelyeket néha az Európában élő izraeliek számáról hallani, nem támaszthatók alá kellőképpen a rendelkezésre álló statisztikai adatokkal”. A jelentés becslései szerint közel 70 000 izraeli születésű zsidó állandó lakos él Európában. Több mint 60 százalékuk a következő országokban lakik: Egyesült Királyság (18 000), Németország (10 000), Franciaország (9 000) és Hollandia (6000). Az izraeliek jelentős százalékát képviselik a zsidóknak azokban az országokban, ahol viszonylag kicsi a helyi közösség. Ide tartozik Norvégia, Finnország és Szlovénia (az itt élő zsidók több mint 40 százaléka izraeli születésű); Spanyolország, Dánia, Ausztria és Hollandia (20–30 százalék); va-

lamint Luxemburg, Románia, Görögország, Bulgária, Svédország, a Cseh Köztársaság, Svájc, Belgium, Málta, Olaszország és Lengyelország (több mint 10 százalék).

2000 óta Európából közel 335 000 zsidó és családtagja vándorolt ki Izraelbe, több mint kétharmada Oroszországból és Ukrajnából. Ez az előző évtized sokkal nagyobb bevándorlási hullámát követte, amelyet a szovjet birodalom összeomlása indított el. Franciaország az elmúlt két évtizedben a harmadik helyen szerepel az onnan Izraelbe bevándorlók számát tekintve, több mint 51 ezerrel (a teljes zsidó közösség 15 százaléka).

A vegyes házasságkötések aránya Európa különböző zsidó közösségeiben nagyon eltérő. Lengyelország vezeti a listát: itt a zsidók 76 százaléka nem zsidókkal kötött házasságot. Ezzel szemben a belga zsidóknak csak 14 százaléka él vegyes házasságban, ez az alacsony arány az ország viszonylag nagy ultraortodox közösségének köszönhető. Az Egyesült Királyságban alig minden negyedik zsidónak van nem zsidó házastársa, Franciaországban pedig kevesebb, mint minden harmadiknak. Az Egyesült Államokban ezzel szemben a helyi zsidó lakosság több mint fele vegyes házasságban él.

Az Egyesült Királyságban a legmagasabb a „zsidónak születettek” aránya, ami a zsidó lakosság több mint 90 százalékára vonatkozik. Ezzel szemben Spanyolországban és Lengyelországban a zsidó lakosság több mint 20 százaléka „választott zsidóként” azonosítja magát – ezt a kifejezést a betértekre használják. „Valószínűleg ők olyan zsidók házastársai, akik vallási szempontból egységes családi keretet akartak létrehozni” – áll a jelentésben.

Forrás: ujkelet.live

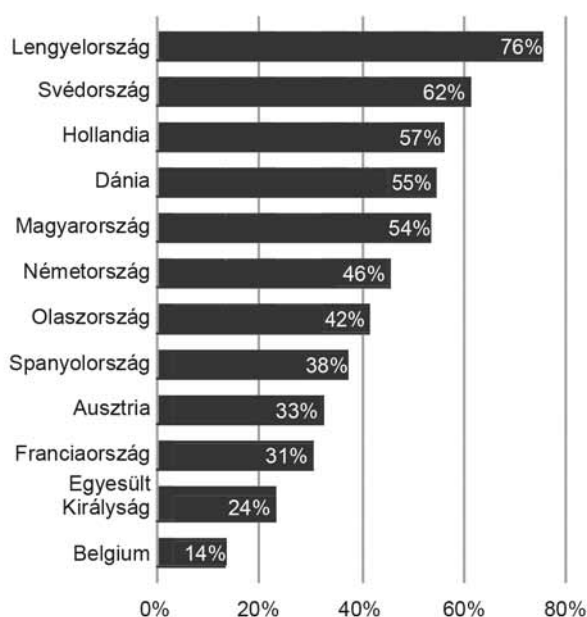
VEGYES HAZASSÁGOK

A befogadás szempontjából öröndetes, a zsidó megmaradás szempontjából problémás vegyesházasságok arányáról mutat be néhány adatot alábbi cikkünk.

EURÓPA¹

Az európai országok zsidó lakosságának demográfiai folyamataiban szintén fontos tényező a közösségen belüli, illetve kívüli házassásra való hajlandóság mértéke.² A vegyes házasságok – különösen a 19. század második felében és a 20. század folyamán – jelentős mértékben hozzájárultak a zsidó népesség létszámának csökkenéséhez. Ennek fő oka pedig az volt, hogy az ezekben születő gyermekek nagy részénél nem a zsidó identitás vált meghatározóvá, hanem a nem zsidó házastfél vallási és/vagy etnikai identitása.

A nem zsidó házastárssal élő zsidók aránya
12 európai uniós országban, 2018

Forrás: az FRA 2018-as felmérése, súlyozott adatok

A fenti ábra azoknak a zsidóknak az arányát mutatja az FRA (az Európai Unió alapjogokkal foglalkozó ügynöksége) által 12 uniós országban végzett 2018-as felmérés

alapján, akik nem zsidó személlyel kötöttek házasságot. A vallásra vonatkozó információ ugyanakkor nem a születéskor, hanem a felmérés készítésekor fennálló állapotot mutatja, ezért az időközben végbement esetleges áttérések hatásával az alábbi leírás nem foglalkozik. Részletesebb elemzés egy későbbi jelentésben várható.

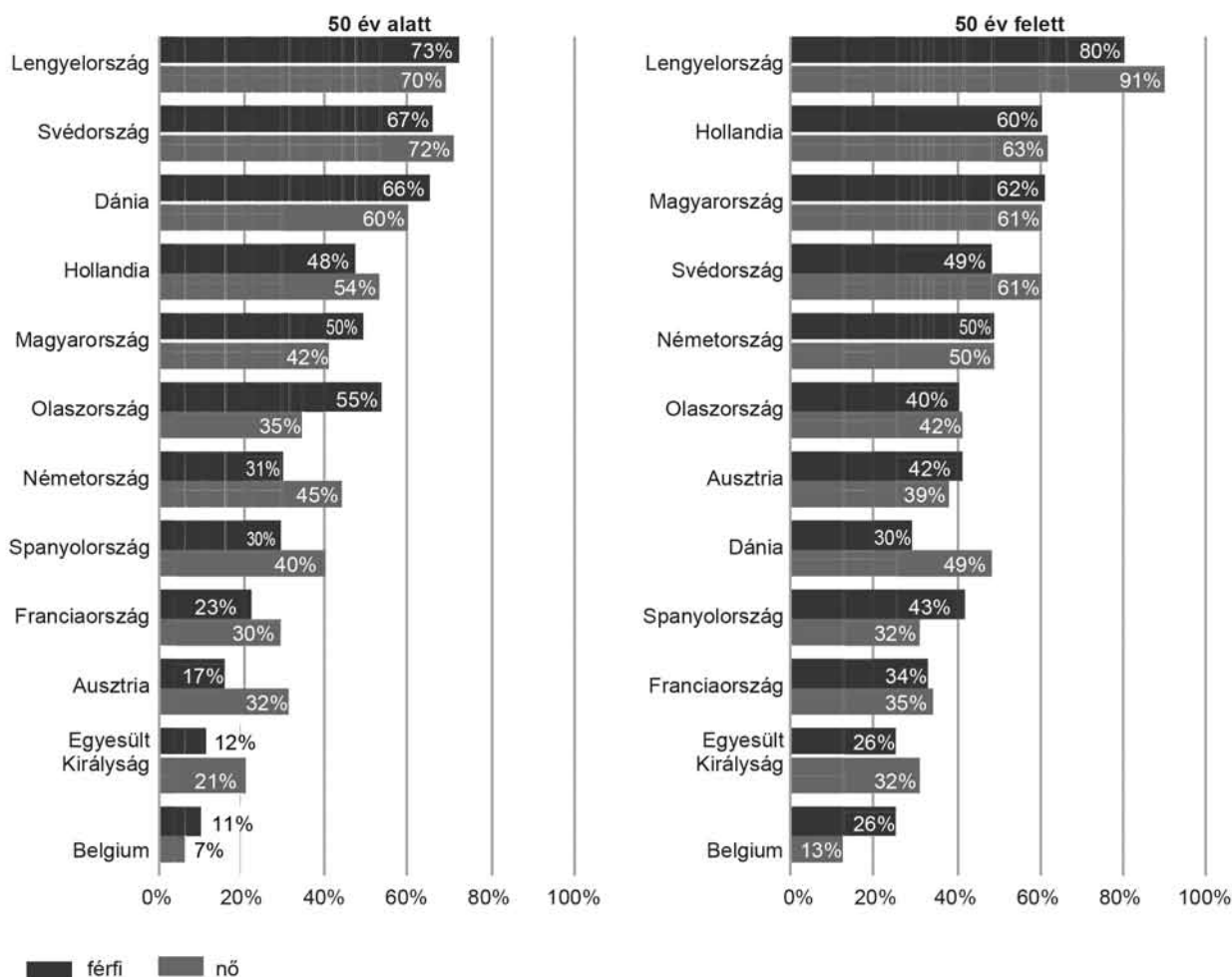
Az itt megjelenő számok összességében véve megegyeznek a más forrásokból származó becslésekkel, és érdekességük, hogy szélsőséges eltéréseket mutatnak. A volt kommunista országokban, valamint az észak-európai országokban 50% feletti a vegyes házasságok aránya: a legmagasabb Lengyelországban, 76%-kal, aztán következik Németország, Olaszország és Spanyolország körülbelül 35-45%-kal, Ausztria és Franciaország alig haladva meg a 30%-ot, az Egyesült Királyság 24%-kal, végül pedig Belgium a legacsonyabb, 14%-os kiházassági aránnyal. Ez a kiemelkedő belga adat szinte biztosan összefügg Antwerpen hagyományos zsidó közösségének hatásával, míg például a svédországi vegyes házasságok nagy aránya érdekes módon együtt jár a házasságkötésre és a tartós partnerkapcsolatokra való erős hajlandósággal – ami egyben rámutat a családalapításnak a zsidóság ottani demográfiai folytonosságában betöltött némileg ellentmondásos szerepére.

A vegyes házasságok azonban nem csupán az adott házaspár kulturális interakcióira és a zsidó közösséggel való kapcsolatára vannak hatással, hanem a születő gyermekek jövőbeni identitását is meghatározzák. Európában a történelmi tendencia az, hogy a vegyes házasságokban nevelkedő gyermekek többsége a nem zsidó identitással azonosul. Ez a trend az utóbbi időkben kismértékben változni látszik a zsidó identitással való azonosulás javára.

Megjegyzendő, hogy a vegyes házasságok adatai nem foglalják magukban a házasságkötés nélküli élettársi kapcsolatokat, amelyekben a nem zsidó partnerrel élők aránya vélhetően sokkal magasabb, mint a házasságban élők között.

A fenti ábra ugyanazokat az adatokat mutatja, de két fő korcsoport és nem szerinti bontásban: az ötven év alatti, illetve feletti férfiak és nők vonatkozásában. Ez bepillantást enged az adott országokban jellemző kiházassági hajlandóság főbb változási irányába.

A nem zsidó házastárssal élő zsidók aránya 12 európai uniós országban, életkor és nem szerinti megoszlásban, 2018

Forrás: az FRA 2018-as felmérése, súlyozott adatok – az országok a vegyes házasságok arányának csökkenő sorrendjében szerepelnek, a két nem adatainak együttes figyelembevételével

Bár az országok sorrendje a vegyes házasságok korcsoport szerinti gyakorisága tekintetében hasonló, érdekes és talán váratlan jelenség, hogy ez az arány az idő előrehaladtával (azaz a fiatalabbak körében) nem növekszik. Néhány olyan országban, ahol a vegyes házasságok összességében gyakoribbak (mint például Lengyelország, Svédország, Dánia, részben Olaszország és Spanyolország), az arány ugyan magasabb az ötven év alattiak körében, a legtöbb országban azonban (Hollandiában, Magyarországon, Németországban, Franciaországban, Ausztriában, az Egyesült Királyságban és Belgiumban)³ inkább visszaesés figyelhető meg az idősebb korcsoport és a fiatalabb között a kiházásodási kedv tekintetében. Különösen észrevehető ez a csökkenő tendencia Ausztriában,⁴ de Magyarországon és Németországban is erősnek mondható – ezt részletesebben tárgyaljuk majd a JPR European Jewish De-

mography Unit későbbi jelentésében. Az okok egy vagy két – némileg egymás ellen ható – mechanizmusra vezethetők vissza. Az egyik az, hogy a közösség asszimiláltabb része fokozatosan elvész a társadalomban, a megmaradó viszont motiváltabb a zsidó identitása és közösségi részvétele szempontjából, s így erősebb belső kapcsolatokat tart fenn. Másfelől előfordulhat, hogy Európa több zsidó közösségében disszimilációs folyamatnak vagyunk tanúi, adott esetben a vallásukat intenzívebben megélő irányzatok, mint például a harédik egyre inkább látható és növekvő arányának köszönhetően.

A nemi hovatartozás szerinti különbségek sem erősítik meg azt az általánosan elterjedt, a múlt tapasztalatán alapuló vélekedést, miszerint a vegyes házasság a férfiak részéről gyakoribb választás. Az ötven év alatti házaspáros zsidók körében a 12 ország közül ötben volt csupán ma-

gasabb a vegyes házasságban élő zsidó férfiak aránya a nőkénel (Lengyelország, Dánia, Magyarország, Olaszország és Belgium), míg a többi hétben (jellemzően közepes vagy mérsékelt kiházasodási arányú országokban) a nők választottak nagyobb előszeretettel nem zsidó házastársat. Az ötven év felettiek körében négy országban – Magyarországon, Ausztriában, Spanyolországban és Belgiumban – több férfi él vegyes házasságban, mint nő, Németországban pedig az arányuk azonos.

AMERIKA

A vegyes házasság és más demográfiai tényezők⁵

A vallási szempontból vegyes házasságok arányának kiszámítása többféle módszerrel elvégezhető, ami megnehezítheti az egyes tanulmányok eredményeinek összehasonlítását. Összpontosíthatunk például a vegyes házasságra lépő egyének arányára, de alapul vehetjük a párokat is. Vizsgálhatjuk egy házaspár vallását a házasságkötésük vagy éppen a kutatás időpontjára vonatkozóan. Elméletileg beszámíthatjuk az összes valaha megkötött házasságot, beleértve az azóta válással vagy érvénytelenítéssel végződött kapcsolatokat is, vagy csak azokat, amelyek aktuálisan érvényben vannak (bár gyakorlati szempontból a korábbi házasságokkal kapcsolatos kérdések feltevése és megválaszolása kellemetlen lehet a válaszadók számára, ezért a Pew Research Center kutatásai eleve nem terjednek ki erre). Ráadásul ugyanazok a megfontolások, amelyek alapján valamely válaszadó zsidónak minősül, a házastárs tekintetében is figyelembe veendő.

Vegyes házasságok aránya, a házasságkötés ideje szerint

	ÖSSZES zsidó Házastárs		Vallásos zsidók Házastárs	
	zsidó	nem zsidó	zsidó	nem zsidó
<i>Házasságkötés éve:</i> %	%	%	%	%
2005–2013	42	58	55	45
2000–2004	42	58	50	50
1995–1999	45	55	55	45
1990–1994	54	46	58	42
1985–1989	59	41	65	35
1980–1984	58	42	61	39
1975–1979	64	36	68	32
1970–1974	65	35	79	21
1970 előtt	83	17	89	11
Összesen	56	44	64	36

Forrás: A Pew Research Center 2013-as felmérése az amerikai zsidóságról, 2013. február 20. – június 13.

Mindent összevéve jelen elemzés olyan zsidó személyek válaszait tartalmazza, akik nem zsidó személlyel kötöttek házasságot, a jelenleg is fennálló házasságokat vegyes figyelembe, és az ilyen házasságok arányával foglalkozik. A házastárs zsidó vagy nem zsidó voltát ugyanazon kritériumok mentén határozza meg, mint a válaszadókét.

A zsidó válaszadók mintegy fele a felmérés időpontjában házasságban élt, s közülük 54% vallásosnak, 41% vallástalannak mondta magát. Ugyanakkor a házasságban élők aránya csökkenő tendenciát mutat 2000-hez képest (a 2000–2001-es országos zsidó népességfelmérés, az NJPS akkori 60%-os adata mára csupán 51%), tükrözve a házasságok arányának általános visszaesését a társadalom egészében.

A Pew Research Center új felmérése szerint a házasságban élő zsidó személyek 56%-ának van zsidó házastársa, 44%-uk pedig vegyes házasságban él. Ugyanez az arány a vallásos zsidók esetében 64% a 36% ellenében, míg a vallástalan zsidók esetében sokkal nagyobb a vegyes házasság előfordulása: mindössze 21%-nak van zsidó házastársa, 79%-uk pedig nem zsidó társsal él együtt.

Azon válaszadók körében, akiknek a felmérés idején is fennálló házassága 2005-ben vagy később kötött, a vegyes házasságok aránya 58%, és ugyanez igaz a 2000 és 2004 között kötött házasságokra is. Ezzel szemben az 1990-es évek vége felé kötött házasságoknak 55%-a vegyes, és minél tovább megyünk vissza az időben, a vegyes házasságok aránya annál alacsonyabb. Például az 1980-as évek vége felé kötött házasságoknak csak mintegy 40%-ában választott zsidó személy nem zsidó házastársat, az 1970 előtt házasodottak körében pedig ez az arány mindössze 17%.

A vallásos zsidók körében a 2005-ben vagy később kötött házasságok 55%-a jött létre zsidó felek között, és 45%-a volt vegyes. (A vallástalan zsidók körében túl kevés volt a házasság a felmérés adott mintájában ahhoz, hogy a vegyes házasságok aránya időszakos bontásban elemezhető legyen.)

Bár ezek a trendek határozottan jelzik, hogy a vegyes házasságok aránya – legalábbis hosszú távon – emelkedik, ennek kiértékelése során fontos figyelembe venni néhány tényezőt. Először is egyes kutatások arra engednek következtetni, hogy a közösségen belüli házasságok tartósabbak, mint a vegyes házasságok; amennyiben ez így van, akkor az 1970-es és 1980-as években kötött vegyes házasságok száma akár magasabb is lehetett annál, mint amennyi ezek közül ma is fennáll.

Másodszor a különféle etnikumok és népcsoportok közötti vegyes házasságok aránya összességében is növekedett az elmúlt évtizedekben az Egyesült Államok lakossága körében; 2010-ben például az összes újonnan kötött házasság mintegy 15%-a különféle etnikumhoz tartozó személyek közt jött létre, ami több

mint kétszerese az 1980-ban regisztrált aránynak (6,7%).

Végül pedig figyelembe kell venni az amerikai zsidó népesség viszonylag kis lélekszámát. Ha a társválasztás tisztán véletlenszerű folyamatok eredménye lenne, akkor annak az esélye, hogy egy amerikai zsidó saját közösségéből való partnert találjon magának, sokkal kisebb lenne, mint például egy protestáns vagy katolikus esetében – hiszen az amerikai lakosság közel felét protestánsok, mintegy negyedet pedig katolikusok teszik ki. Ennélfogva a zsidók vegyes házassági aránya leginkább más kis létszámú amerikai vallási közösségekével hasonlítható össze, mint amilyenek például a mormonok vagy a muszlimok. Korábbi Pew Research-felmérések azt találták, hogy a mormonoknak 87%-a, a muszlimoknak pedig 84%-a a saját vallási közösségén belül kötött házasságot Amerikában.

Vegyes házasságok aránya, vallásfelekezeti megoszlásban

Azon házas zsidók aránya, akiknek házastársa

	zsidó %	nem zsidó %
ÖSSZES zsidó	56	44
Ortodox	98	2
Konzervatív	73	27
Reform	50	50
Felekezeten kívüli	31	69

Forrás: A Pew Research Center 2013-as felmérése az amerikai zsidóságról, 2013. február 20. – június 13.

A vegyes házasságok aránya jelentős eltérést mutat az egyes zsidó irányzatok és felekezetek között az Egyesült Államokban. Gyakorlatilag minden olyan ortodox válaszadó, aki házas, zsidó társat választott magának (98%), és a konzervatívok körében is a legtöbb házasság (73%) közösségen belül kötött. A házas reformzsidóknak mintegy fele él vegyes házasságban, akik pedig nem tartoznak semelyik felekezethez, 31%-ban választottak zsidó házastársat.

A felmérés arra is rámutat, hogy a vegyes házasság gyakoribb azok között a zsidó válaszadók között, akik maguk is vegyes házasságból születtek. Közülük – tehát akinek csak egyik szülője volt zsidó – 83% szintén nem zsidó házastársat választott magának. Ezzel szemben a mindkét ágon zsidó származású házas válaszadóknak 63%-a közösségen belül házasodott, és csak 37%-a kiházasodás aránya.

MAGYARORSZÁG⁶

Családi állapotra vonatkozó adatok

A családi állapotra vonatkozó adatok már 1999-ben azt mutatták, hogy a zsidó népességen belül is növekszik az élettársi kapcsolatok aránya. Azóta ez a tendencia csak erősödött: a házasságban élők aránya 45-ről 40 százalékra csökkent, miközben az élettárral élők 7-ről 16 százalékra nőtt. A 35 évesnél fiatalabbak körében az élettársal élők aránya (18%) már jócskán meg is haladja a házasokét (12%). kirajzolódik még egy sajátos tendencia: a magasabb iskolai végzettséggel nagyobb arányú élettársi kapcsolat jár együtt: a 8 osztályt vagy szakmunkásképzőt végzetek körében 9 százalék, az érettségizettek körében 12 százalék, a diplomások körében viszont már 17 százalék. ez az összefüggés különösen a fiatalabb korcsoportokban erős, de a tendencia az idősebbek körében is fennáll. Ugyanilyen összefüggés sem az országos felmérésekben, sem a fővárosi adatokban nem figyelhető meg.

Ugyancsak konzisztens az 1999-es felmérés adataival az a jelenség, hogy az elváltak aránya a nők körében lényegesen magasabb (16%), mint a férfiakéban (9%). ez a tendencia a teljes népességre is jellemző, azonban a mi mintánkban nagyobb az eltérés. Az újránházasodásnak a teljes mintában kimutatható 28 százalékos aránya számottevő nemek szerinti eltéréseket takar: a párkapcsolatban élő férfiak 32 százalékának, míg a nők mindössze 24 százalékának volt korábbi házassága vagy élettársi kapcsolata. Az egyedülálló nők aránya majdnem kétszerese az egyedülálló férfiakénak. (5. ábra)

A minta 61 százalékának van gyereke (n = 1149). A gyermekek száma a zsidó népességben sem tér el a magyar társadalom egészére jellemzőtől, és meglehetősen alacsony: az átlagos gyermekszám 1,2. ez azonos az 1999-ben mért számmal, de az átlag eltérő megoszlást takar. A gyermektelenek aránya a korábbihoz viszonyítva nőtt, 29-ről 38 százalékra, de ugyancsak nőtt a három vagy többgyerekesek aránya, 7-ről 12 százalékra. Hasonlóan az 1999-es felméréshez, a 40 fölötti évjáratokban a férfiakra magasabb (1,9) átlagos gyermekszám jellemző, mint a nőkre (1,6), míg 40 alatt a nemek közötti megoszlás kiegyenlített. A zsidó népességre – akár csak a magyar társadalomra és különösen a magas iskolázottságú rétegekre – a késői gyermekvállalás a jellemző: a mintában a legfiatalabbak (25 év alattiak) között senkinek sincs gyereke, és 25–34 év között is alig 10 százalék ez az arány.

A vallási kulturális hagyomány – Összefoglalás

A kérdezettek 95 százaléka tartotta önmagát zsidó származásúnak, 46 százalékuk pedig zsidó vallásúnak. A minta 48 százaléka volt homogén származású, vagyis olyan, akinek mind a négy nagyszülője zsidó vallású vagy származású volt. A válaszadók 8 százalékát sorol-

tuk a részben homogén csoportba. Ide olyanok tartoznak, akiknek a nagyszülei közül egyik nem volt zsidó. Heterogén származású volt, vagyis legfeljebb két zsidó nagyszülővel rendelkezett a minta 44 százaléka. A heterogén származásúak aránya az idők folyamán jelentősen nőtt: míg a 75 éves és idősebb korosztályban a válaszadók 10 százaléka, addig a 18–24 évesek 73 százaléka tartozott ebbe a csoportba.

A heterogámia, vagyis a vegyes házasságok/élettársi kapcsolatok aránya nagyjából a ma 45–54 éves korosztályig folyamatosan emelkedett. A ma 35–44 éves korosztálynál ez a tendencia visszafordult, és a heterogám kapcsolatok aránya – az eggyel idősebb korcsoportnál tapasztalt 66 százalékról – 50 százalékra esett vissza. A

18–34 évesek körében viszont ismét a heterogámia magasabb arányát mértük. Úgy tűnik tehát – és a kérdezettek gyerekeinek házasságai adatai is ezt sejtetik –, hogy a vegyes házasságok aránya egy rövid megtorpanás után ismét növekedésnek indult.

A vizsgálat adatai azt jelzik, hogy összefüggés van a vizsgált házassági stratégiák és az affiliáció foka között. Azok, akiknek a szülei heterogám házasságban élnek, maguk is nagyobb valószínűséggel választanak nem zsidó származású, illetve vallású partnert maguknak, ami azután kisebb mértékű affiliációt eredményez. Ha azonban valaki, akinek szülei még vegyes házasságban éltek, zsidó származású, illetve vallású emberrel köti össze az életét, az a szülők heterogám házassága ellenére is az af-

„EGY KAPCSOLAT NEM ALAPULHAT CSALÁSON”

Rabbinikus útmutató vallásos LGBTQ zsidóknak

Benny Lau

Benny Lau, Yisrael Meir Lau korábbi főrabbi unokaöccse és David Lau jelenlegi főrabbi unokatestvére, aki 18 éven keresztül volt a jeruzsálemi Ramban zsinagóga rabbija, most útmutatót írt a vallás és az LGBTQ+ közösség viszonyáról.

A dokumentum célja útmutatást adni a vallásos zsi-

dó közösségeken belüli LGBTQ+ kapcsolatokban vagy ilyen családi kötelékekben élők számára, amely fájdalmasan hiányzik a vallási irodalomból – magyarázza Lau.

Benny Lau rabbi szerint „a Tóra egyetlen dolgot említ, ami 'nem jó': 'Nem jó az embernek egyedül lenni' (Teremtés 2:18)”. Mindezt egy új dokumentumhoz írott bevezetőben posztolta; amelyben tanácsokat ad és útmutatást nyújt a vallásos zsidó LGBTQ+ közösségek számára.

Lau rabbi hangsúlyozza, hogy nem kőbe vésett „zsidó törvénykönyvet” írt, hanem ajánlások gyűjteményét, amelyek nem vonják vissza a tiltásokat, és nem tiltják a megengedett dolgokat.

„A lehetséges életmódot keresi az élet realitásán belül. Ahogyan az eszmék világa találkozik a valóságos világgal, az égre emelt tekintet a környezetünkben élő emberrel” – írja Lau. „Vallásunk világa erre a két szintre épül: a Tóra ideális szintjére és a valóságban létező világra.”

„Akik teljes egészében szándékoznak I-tent imádni ezen a világon, meg kell szokniuk, hogy együtt éljenek mindkettővel: az ideális Tórával és a valósággal.”

„Ez mindig nagyon nehéz; nem találjuk a választ: a menny és a föld közötti éles szakadék felfoghatatlan és néha félelmetes számunkra.”

Lau rabbi hozzáteszi: reméli, hogy ahogyan egyre többen olvassák művét, kommentárjaik és gondolataik be-

filiáció várható növekedésével jár majd együtt. Az is lehetséges azonban, hogy a házassági stratégia és az affiliáció kölcsönösen hat egymásra: a zsidó szervezeti és kulturális aktivitás is befolyásolhatja a partnerválasztást.

JEGYZETEK

- 1 Részlet Sergio DellaPergola és L. Daniel Staetsky: *Jews in Europe at the turn of the Millennium / Population trends and estimates* c. tanulmányából. Kiadó: Institute of Jewish Policy Research, 2020. A külföldi elemzéseket Kalcsics Ildikó fordította.
- 2 Az európai és más országok kiházasodásai adatainak részletes történeti gyűjteményét lásd: DellaPergola, S. (1972): *Jewish and Mixed Marriages in Milan, 1901–1968*;

with an Appendix: Frequency of Mixed Marriages among Diaspora Jews. Jeruzsálem, Héber Egyetem, *Jewish Population Studies*, 3. sz. 166.

- 3 Lengyelország az adatok fényében kivétel: bár igen gyakori ott a vegyes házasság mindkét korosztályban, a tendencia szintén csökkenő a fiatalabb generációk körében. (A ford.)
- 4 Staetsky, L. D. – S. DellaPergola (2020): *Jews in Austria: a demographic and social portrait*. London, JPR / Institut for Jewish Policy research.
- 5 Részlet a Pew Research Center: „A Portrait of Jewish Americans” c. 2013-ban megjelent kutatásából (<https://www.pewforum.org/2013/10/01/jewish-american-beliefs-attitudes-culture-survey/>)
- 6 Két részlet Kovács András – Barna Ildikó: *Zsidók és zsidóság Magyarországon 2017-ben* c. tanulmányából. Szombat kiadás.

fogadják és elfogadják azt. A dokumentum négy részből áll: színvallás, kapcsolatok, házasság és család.

Az első részben Lau arra biztatja azokat, akik szükségét érzik a színvallásnak, hogy tegyék meg ezt a pozitív lépést. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy ez csakis az egyén saját döntése lehet.

A második részben hangsúlyozza, hogy bár a Tóra határozottan a heteroszexuális családot tartja ideálisnak, a világ távolról sem ideális, és a kapcsolat az egyes személyeknek kell, hogy megfeleljen.

Azt is leszögezi, hogy a kapcsolat nem alapulhat családon, és amennyiben a saját neméhez vonzódó egyén mégis heteroszexuális kapcsolatra kíván lépni, őszintén közölni kell azt partnerével.

Amennyiben az egyén számára az ellenkező nemű személyek visszatetszők, nem szabad erőltetnie a kapcsolatot. A rabbi írja: „A homoszexuális orientáció igénye nem különbözik a többi emberi igénytől.”

„Ez merőben személyes választás; a környezetnek kerülnie kell a negatív ítéletet, és engednie az egyén saját képességeinek és igényeinek megfelelő kibontakozását” – és Lau arra ösztönzi a szülőket, hogy keressék a támogató csoportok segítségét a probléma feldolgozásához.

Miközben Lau óva inti a szülőket attól, hogy gyermekeiket konverziós terápiának vessék alá, mert az kockázatos és veszélyes, álláspontja szerint az ezt az utat választó felnőtteket nem kell akadályozni ebben.

A harmadik részben Lau arról ír, hogy az azonos neműek közötti házasságról „nem alakult ki konszenzus” a vallásos közösségeken belül. Sokan igénylik, hogy maguknak és a világnak kijelentsék: házassági kötelékben kívánnak élni – „lehetetlen és hibás lépés lenne tőlük ezt megtagadni” – írja. Azt javasolja, hogy saját alternatív ünnepséget alakítsanak ki ahelyett, hogy a hagyományos házassági ceremóniát másolnák.

A negyedik részben Lau megállapítja, hogy „a halacha nem tiltja az LMBTQ+ közösség tagjainak, hogy gyermeket

neveljenek és családot alapítsanak.” Léteznek azonban az ilyen családokat érintő olyan különleges halachikus kérdések, mint a béranyaság, in vitro megtermékenyítés és a konverzió.

Lau szerint az LMBTQ+ családok a zsidó közösség egyenrangú tagjai kell, hogy legyenek, abban aktív szerepet kell vállalniuk, ide értve a vallási szerepeket, és a szeméremnek ugyanazon szokásai vonatkoznak rájuk is. Gyermekeik a többi gyermekkel azonos elbánásban és tiszteletben kell, hogy részesüljenek.

A rabbi hozzáteszi: a közösségnek nem kell félnie attól, hogy az ilyen személyek eltávolodnának, vagy ellentmondásba kerülnének azonosságukkal, mivel erre nincs példa.

„Lényeg az, hogy nem szabad ártanunk azoknak az embereknek, akik ilyenek születtek, és hajlamaik szerint kívánnak élni. Ahogy a zsolnában is van: Mert nálad van az életnek forrása; a te világosságod által látunk világosságot. (Zsolnárok 36:10)”

A vallásos zsidó LMBTQ+ közösségek (Bat Kol, Havruta és Shoval) koalíciója nyilatkozatban üdvözölte Lau rabbi döntését, hogy olyan kérdésekben foglalt állást, amelyek mindnyájukat érintik: szerelem, kapcsolatok, család.

„Ideje, hogy ezeket a kérdéseket a közvélemény nyíltan tárgyalja, és ez a rabbinikus-halachikus diskurzusra is vonatkozik. A véleményeknek a tárgyan folytatott bátor, empatikus, tudományos és érzékeny ütköztetése sok családot érintene, ahol a teljes LMBTQ+ identitás párosul a vallásos és hithű, a Tóra szellemében megélt közösségi élettel.”

„Ha I-ten engedi, tovább fogunk munkálkodni azért, hogy a rabbik között életben tartsuk ezt a diskurzust, és ahogyan most a Teremtés könyvével megkezdjük a Tóra olvasását, reméljük, hogy a Lau rabbi által kezdeményezett áldott eszmecsere elvezet a fény jobb megértéséhez, és a vallásos LMBTQ+ közösség elfogadásához” – zárták nyilatkozatukat a szervezetek.

A Jerusalem Post cikkét Bassa László fordította

Kende-Vasa Irén

LÁNYOK FEHÉR BEN

Tu beáv, a zsidó szerelem napja

A Benjámin
törzsbeliek
elrabolják
Síló leányait

Időnként előfordul az emberrel, hogy hiába lát többször egy szöveget, nem vesz észre egy fontos dolgot benne. Így voltam én ezzel a misnai idézettel, amit Áv hónap tizenötödikéhez, azaz Tu beávhoz közeledve szoktak idézni:

Rábán Simon ben Gámliel azt mondta: nem volt még olyan ünnep Izraelben, mint Áv hónap tizenötödike és Jom Kipur, amikor Jeruzsálem lányai kivonultak kölcsönzött fehér ruhában, hogy ne bántódjék meg, akinek erre nem telik. Ruháikat megtisztítják. Jeruzsálem lányai a szőlőlugasokba mennek, és ott táncot lejteneik.¹

Napjainkban Tu beáv, mintegy zsidó Valentin-nappá vált, amikor Izraelben a fiatalok bulikat rendeznek, sőt, so-

kan erre a napra időztik esküvőjük időpontját. A Misna állítása legalábbis meglepő, részben azért mert Jom Kipurt vidám, társasági ünnepnapként mutatja be, részben pedig azért, mert legalábbis bizonyos értelemben egyenlő rangra helyez vele egy viszonylag ismeretlen napot. Tu beáv e szövegből a szerelem, a párválasztás ünnepének tűnik. Mi lehet a kapcsolat a szerelmesek ünnepe és Jom Kipur között? Ha figyelmesen olvassuk a fenti misnai idézetet, akkor észrevesszük, hogy nem csupán Áv hó 15-én táncoltak a leányok fehér ruhában, a szőlőskertekben, hanem Jom Kipur napján is! Az engesztelés napján, a szombatok szombatján, amikor tórai parancsolat alapján böjtölünk, imádkozunk, sanyargatjuk magunkat?

A hagyományos magyarázók közül Hájim Joszef Dávid Ázuláj rabbi ezt úgy magyarázta,² hogy összevetette ezt a misnai részt egy talmudi szöveggel,³ ahol az áll, hogy az esküvő napján a menyasszony és a vőlegény minden bűne megbocsáttatik, ezért Jom Kipur, a megbocsátás napja teljesen megfelelő a házastárs keresésére, hiszen a házasság maga is megbocsátást hoz.

Mások is foglalkoztak ezzel a kérdéssel, és úgy gondolták, hogy a szentély pusztulása után szűnt meg ez az engesztelőnap szokás. Rabbi Dessler azt írta, az ő generációja kevésbé spirituális az akkori kor zsidóságához képest.⁴ Ők ugyanis még képesek voltak az ég kedvéért az engesztelés örömét a pártalálás ösztönzésére használni, és nem féltek attól, hogy a feleséget kereső férfiakon kívül más is meglesi ezeket a táncoló lányokat. Tehát a kapcsolat Jom Kipurral nem csupán annyi, hogy az engesztelés napjához hasonló nagyságú ünnep volt, hanem hogy aznap is táncoltak a fehér ruhás leányok.

A kortárs zsidó vallástörténeti kutatások segítségével Tu beáv egy olyan aspektusát is felfedezhetjük, amely a hagyományos értelmezők elől valószínűleg rejtve maradt. Shraga Bar On egy tanulmányában⁵ a Birák könyve végén (19-21. fejj.) olvasható történetet és egy talmudi szöveget vizsgálva jut új felfedezésekre.

A Bírak könyvében olvashatjuk az egész Héber Biblia egyik legmegrázóbb történetét: egy levita férfi vesz magának egy másodfeleséget, majd szolgájával számárháton viszi el őt apja házából. Úton hazafelé Gibeában, egy öregember házában szállnak meg, ahol a város férfi lakói megtudták, hogy idegenek érkeztek városukba, körülállták a házat és követelték, hogy az öreg küldje ki az idegen férfit, „hogyan ismerjük meg”. A levita végül asszonyát vitte ki maga helyett. A férfiak csoportosan megerőszakolták az asszonyt, aki ebbe belehalt. Ez az erőszak polgárháborút eredményezett Benjamin és a többi törzs között. A többiek megesküdtek, hogy Benjamin törzséből senki nem vesz magának feleséget. Ezt később megbánták, és hogy ne haljon ki Benjamin törzse, azt találták ki a törzsek vezetői, hogy Benjamin törzsének férfijai rabolják el maguknak a sílói lányokat, akik a szőlőskertekben táncolnak. Az elbeszélés szerint a közösség vénei tanácsot adtak Benjámin embereinek:

Meghagyták tehát Benjamin fiainak, s azt mondták: „Menjete, s rejtőzzetek el a szőlőkben, s ha látjátok, hogy Síló lányai a szokás szerint kivonulnak a körtáncra, jertek ki hirtelen a szőlőkből, s ragadjon mindegyiktek egy-egy feleséget közülük, s menjete el Benjamin földjére. Ha aztán eljönnek apáik s testvéreik, s panaszt emelnek ellene, s perelni kezdenek, mi majd azt mondjuk nekik: Könyörüljete meg rajtuk, hiszen nem háborúban rabolták el őket, hanem kérték, hogy kapjanak, s ti nem adtatok nekik, s így a tiétek a véték.”⁶

Bar-On elmélete szerint a talmudi bölcsek az erőszakos történetből fakadó jogtalanságok helyreállításán és kijavításán fáradoztak. A Bibliában a sílói nők elrablásának történetéről nem hallunk újra, mintha egyszer és mindenkorra „megoldódott” volna. A Talmudban azonban, még ha csak utalás szinten is, Áv hó tizenötödikével kapcsolatban újra előkerül:

Mi volt av hó 15-én?

Rabbi Jehuda Smuel nevében azt mondta: „Ez az a nap, amikor a törzsek megengedték, hogy házasságot kössenek.”...

Rabbi Josef rabbi Nahman nevében azt mondta: „Ez az a nap, amikor a Benjamin törzsének engedélyezték, hogy visszatérjen Izrael gyülekezetébe”...⁷

A magyarázat szerint a sílói nők elrablásának emlékét a jeruzsálemi Tu beáv ünnepek őrzik, de a csábítás és az udvarlás szertartása váltja fel az erőszakos történetet, és az új értelmezés szerint éppen a korábbi áldozatok, azaz nők a kezdeményezők.

Ez egészen remek példa arra a módszerre, ahogyan bölcseink kreatív újraértelmezéssel próbálták alakítani a történelmi tudatot. Választhatták volna azt, hogy a Benjamin törzsével zajló polgárháború és a nőrablás emlékét egy Tisá beávhöz hasonló gyásznappal őrzik meg. Helyette azonban a korábban talán szüreti ünnepséggé funkcionáló Tu beávot értelmezték újra,⁸ és a szerelem ünnepévé tették, amikor a törzsek házasságban egyesülnek. Ily mó-

Tu beáv ünnepe

don szerelmesekké változtatták az ellenségeket. A rabbik ezt az ünnepet úgy írták le, melynek során Izrael lányai és fiai kimennek a szőlőültetvényekbe és táncos mulatságot tartanak – majd hazamennek, mint egy nép, a törzsek egyes mozaikjaként, összeházasodva.

Bar-On eredeti értelmezése szerint Tu beáv átértelmezése a Talmudban kitűnő példája a „mítosz és rituálé” elméletnek,⁹ mely a huszadik század közepén uralkodott, és azt sugallta, hogy a mítoszok és a rituálék mélyen összefonódnak és emiatt együtt kell őket tanulmányozni. A mítosz bizonyos értelemben a rituálé szöveggönyve volt. Ebben az esetben az elmagyarázott rituálé nem csupán egyszerűen összekapcsolódik a mítosszal, hanem maga a mítoszból való kilábalást jelenti. A Talmud olvasatában a Bírak könyve végén lévő traumatikus nemi erőszak-történetek Tu beáv ünnepének háttérében lebegnek, miközben a tubeávi rituálé az új kapcsolatok kialakulása révén egyfajta terápiaként működik. Ellentétben a bibliai történettel, amelyben női hang nem hallatszik, Tu beáv rituáléja a rabbik értelmezésében Jeruzsálem leányainak státuszt, szépséget, karaktert és arcot ad, amikor a szőlőskertben táncolnak, és valljuk be, ez önmagában is ritka jelenség.

JEGYZETEK

- 1 Misna, Tánit 4:8. (fordítás: Uri Asaf)
- 2 Hájim Joszef Dávid Ázuláj: Hájim sál 1:51.
- 3 Jeruzsálemi Talmud; Bikurim 3:3.
- 4 Eliyahu Dessler: Michtav me-Eliyahu, vol. 4, 180-181.
- 5 Shraga Bar-On: *Remedying Biblical Trauma with a Festival of Love*, <https://www.thetorah.com/article/remedying-biblical-trauma-with-a-festival-of-love>
- 6 Bírak 21:20-22. (Fordítás: Káldi-Neovulgáta).
- 7 Babilóniai Talmud, Tánit 31a: 7-8.
- 8 Dr. Itamar Kislev: *The Law of Fourth-Year Fruit: Restraining the Ancient Vintage Celebration*. <https://www.thetorah.com/article/the-law-of-fourth-year-fruit-restraining-the-ancient-vintage-celebration>
- 9 Robert A. Segal: *The Myth and Ritual Theory: An Anthology*. 1998.

OLYAN, MINT EGY MINJÁN – JELEN KELL LENNED

A Qesher nevű társadalmi vállalkozás, melyet a koronavírus-járvány kényszere hívott életre, online beszélgetések révén mutatja be résztvevőinek a világ különböző zsidó közösségeit. Minden héten másikat egy-egy helyi előadó segítségével, Korányi Dóra és Sebastian Mizrahi szervezésében. A program, amely egyszerre vállalkozás és közösségépítő kezdeményezés is, az ismeretterjesztésen túl valódi bevonódásra, kapcsolódásra, kölcsönös felelősségvállalásra ösztönöz.

Mit jelent a Qesher (*ejtsd keser – a szerk.*), a program elnevezése, és hogyan született az ötlet?

Korányi Dóra: Kapcsolatot jelent héberül. A kezdeményezésünk a kapcsolatok megteremtésének és fenntartásának lehetőségét ígéri. A Covid-járvány kezdete előtt mindketten dolgoztunk a turizmus területén is. A járvány kitörése után, amikor elkezdődött a karanténidőszak, rendszeresen tartottam online beszélgetéseket Budapest zsidó történelméről. Úgy láttuk, hogy ez nagyon sok embert érdekel, ezért döntöttük el, hogy nyitunk egy saját platformot, ahol zsidó közösségeket mutatunk be és hozunk össze.

Sebastian tervezte, hogy Spanyolországban szervez egy túrát, amelynek révén felfedezhetik az emberek a szefárd gyökereiket. Ez elmaradt végül a járvány miatt, de már voltak kapcsolatai idegenvezetőkkel, kutatókkal, úgyhogy spanyol közösségeket is be tudtunk vonni, majd később Bulgáriát is, Törökországot, Jement, mára pedig egy 25 témából álló repertoárunk lett. Kitaláltunk egy másfél órás formátumot, sok képpel, sok személyes történettel, kitérve a történelemre és a közösség jelenére egyaránt. Kisméretű csoportokkal indítottunk, mindössze néhány emberrel, akiket nagyon megmozgatott a dolog, ők is megosztották a többiekkel a saját történeteiket, részt vettek, bevonódtak, és közös szokásokat, ételeket fedeztek fel. Így kezdtek el távoli kultúrák kapcsolódni egymáshoz.

Hogyan sikerül elérnetek egy-egy ilyen alkalmon, hogy az online formátum és a távolság ellenére valóban bevonódjanak a résztvevők?

Sebastian Mizrahi: A résztvevők létszáma korlátozott, éppen azért, hogy ne vesszen el az esemény családiassága, a kapcsolat személyessége, és ragaszkodunk ahhoz is, hogy csak élőben lehessen részt venni, utólag nem tesszük elérhetővé az online meetingek felvételeit. Nem csupán az ismeretterjesztés a célunk, hanem emberek, közösségek összekapcsolása. Akárcsak egy minján, itt is jelen kell lenned.

KD: Az állandó résztvevőkből mára kialakult egy közösség. Közülük többen is idősek, akik számára a kapcsolódás különösen fontos a mostani körülmények között. De olyan is előfordult már, hogy egymástól távol élő családtagok egyszerre vettek részt egy beszélgetésen. Először csak öt alkalmat terveztünk, de már az első három iránt akkora volt az érdeklődés, hogy egyértelművé vált, érdemes folytatni.

Hogyan sikerült ilyen rövid idő alatt elérnetek a pénzügyi fenntarthatóságot?

KD: Pénzügyileg egyelőre senki sem támogat minket, nem azért, mintha ezt eleve elutasítanánk, de történetesen így alakult, és ez bizonyos szempontból akár nagyobb mozgásteret is jelent, hogy úgy formáljuk a kezdeményezést, ahogy mi szeretnénk. A beszélgetések fizetők a résztvevők számára, és mi is fizetünk az előadó-

inknak. A befolyó pénz egy részét a bemutatott közösség egyik saját, helyi kezdeményezése kapja meg – ez többek között azt is segíti, hogy elmélyítse a kapcsolódásokat, amire a nevünk is utal. Az elsődleges célközönségünk nem Magyarországon él, de mindig nagyon örülünk, ha van magyar jelentkezőnk, vagy egyáltalán európai. Európában az emberek kevésbé szoktak hozzá, hogy hasonló programokért fizessenek. Ez egyébként nem csak magyar sajátosság. Ezért érkezik a legtöbb résztvevő Észak-Amerikából, nem csak az Egyesült Államokból, de Kanadából is, ott ez sokkal inkább része a kultúrának.

SM: Emellett azért figyelünk arra is, hogy ne zárjunk ki senkit, bármilyen anyagi körülmények között is él. A belépő alapesetben 18 dollár, a legtöbben az Egyesült Államokból jelentkeznek hozzánk, ahol ez méltányolható összeg. Akik ezt nem engedhetik meg maguknak könnyen, ők 9 dollárt fizetnek, aki pedig tud többet is adni, 36 dollárt fizet. Sokan adnak többet, és aki kevesebbet fizet, de többször jön, az is jelentősen hozzájárul a projekt fenntarthatóságához. Ugyanakkor azt is fontos figyelembe venni, hogy a turizmus pénzbe kerül offline is. Rengeteg hely van, ahová akkor sem jutunk el, ha a nemzetközi turizmus újraindul, mert az élet túl rövid hozzá. Mi viszont minden héten két kattintás révén visszük el az embereket egy egészen más világba.

Hogyan lehet elérni ekkora és ennyire szétszórta közönséget, lényegében a világ minden pontját? Hogyan tudtok eljutni az emberekhez Sydneytől Vancouverig?

KD: A meglévő kapcsolataink révén tudunk elindulni. Ha akarjuk, akár így is érthetjük, hogy a program neve keser, kapcsolat. Mindketten elég sok helyen éltünk már: Észak- és Dél-Amerikában, Európa különböző pontjain és Izraelben is. Megosztottuk az ismerőseinkkel, hogy mit tervezünk, és kértük, hogy továbbítsák az ő ismerőseiknek. Néhányan nagyon fellelkesültek, a közönségünk nagy részére így találtunk rá. A megelőző „adatbázisunkra” is építettünk, azokra, akiknek túrát vezettem a budapesti zsidónegyedben. Ezek mellett pedig az előadóinkat is megkértük, hogy ők is segítsenek, kapcsolják be a saját ismerőseiket. Elsősorban így áll össze a közönségünk, és kevésbé hirdetésekön keresztül. Előfordult olyan is, hogy egy rabbi befizette az egyik alkalmunkra a közösségét, akik így ingyen csatlakozhattak hozzánk.

Milyen visszajelzéseket kaptok, van-e az alkalmakon túlmutató hatása annak, amit csináltok?

SM: Azt látjuk, hogy sokszor valóban létrejönnek hosszabban is tartó kapcsolódások. A legutóbbi példa erre egy latinó nyelvet is tanító résztvevőnk, akinél az egyik beszélgetés óta már többen is jelentkeztek, hogy

szívesen tanulnának tőle. A program hatására sokszor indulnak el rajtunk túlmutató kapcsolatok, amelyek már tőlünk függetlenül is működnek, mi legfeljebb a kérésüket közvetítjük.

Mi az, ami a benyomásaitok szerint, világszerte minden zsidó közösséget egyaránt foglalkoztat?

KD: Az újra növekvő antiszemitizmus, az autoriter kormányzás terjedése szerte a világban. Nagyon sok hasonlóság van a politikai folyamatok tekintetében az Egyesült Államok, Magyarország és számos más ország között.

SM: Másfelől pedig csak ezzel vannak tele a hírek, emiatt az emberek azt hiszik, hogy más nem is történik a világban. Miközben sok helyen zajlik egyfajta zsidó kulturális reneszánsz a nem zsidó lakosság élénk érdeklődésével kísérve. Az előadónk, aki Irak zsidó történetét mutatta be, a '70-es években menekült el Irakból, és mostanában tért vissza, hogy segítsen kapcsolatot létesíten

ni az egykor ott élő zsidó családok és a helyiek között. Ezekre az alulról jövő kezdeményezésekre érdemes lenne jobban ráirányítani a figyelmet.

Mik a hosszú távú terveitek a kezdeményezéssel?

SM: Amíg tart a járványidőszak, mindenképpen maradunk az online formátumnál, de reménykedünk, hogy ha mindez véget ér, egyszer tudunk majd csinálni egy közös offline európai túrát, ahol az előadóink és az idegenvezetőink valóban élőben és helyben fogják kalauzolni a résztvevőket.

A beszélgetés a Szombat folyóirat és a Mozaik Zsidó Közösségi Hub együttműködésében készült interjúsorozat része. (X)

Sebastian Mizrahi
és Korányi Dóra
(Fotó: Korányi
László)

Lugosi András – Németh Ványi Klári

„HOLNAP, KI TUDJA HOLNAP VÁRSZ-E MÉG?”

Ács Éva és Kohut László emlékének

Acs Éva nyolcvankét évesen osztotta meg élet-történetét a Centropa munkatársaival. Az interjúban egyetlen mondatban tett csak említést első szerelméről, Kohut Lászlóról.

„Nekem volt egy szerelmem, aki a Donnál maradt.”

Éva egész életében képtelen volt arra, hogy kimondja, szerelme meghalt. Inkább úgy fogalmazott, hogy a Donnál maradt. Ígéretét, melyet 18 évesen Lászlónak tett, annak ellenére, hogy férjhez ment, gyerekei majd unokái születtek, megtartotta. Nem felejtette el a fiút.

Éva halála előtt néhány évvel egy véletlen találkozás alkalmával Horváth András főlevéltárosnak adományozott egy különleges hagyatékot. Ács Éva hagyatékában 89 levél, 3 tábori postai levelezőlap, és 3 képeslap maradt

fent, melyeket László küldött neki Budapestre. Kohut leveleiből nyomon követhetjük munkaszolgálatos századának állomáshelyeit. Esztergom, Budapest, Vác, Somoskő, Turjaremete. 1942. szeptember 28-án a munkaszázad Kassánál lépte át a határt. A 2. magyar hadsereg részeként Laci és több száz bajtársa az orosz frontra került, ahol 1943. január 16-án a doni áttörésnél eltűnt.

Az újpesti, vallásos zsidó munkáscsaládból származó Kohut László 22 éves volt, amikor megismerkedett az érettségire készülő Ács Évával. A lányt ballagásán matrózblúzban pillantotta meg először. Később ő készítette fel Évát az érettségire.

Laci és Éva 1941. VI. 25. – én egy bizonyos hűvösvölgyi kiránduláson „tárták fel egymásnak szíveiket” „Emlékszel Szívem az örökké emlékezetes gyönyörű sétánkra ott a hűvösvölgyi sétányon?”* – írta László Évának 1942. VI. 25-én.

A fiatalok szerelmére kezdetektől fogva árnyékot vetett Laci munkaszolgálata.

Kohut már Éva ballagásán is egyenruhában jelent meg (egyik levelében azzal tréfálkozott, hogy a lányt bizonyára az egyenruha szédítette meg), Éva pedig azt vetette kedvese szemére, hogy „amióta csak ismerlek, állandóan katonára vagy”.

Laci eleinte még karpaszományos rangban volt. Az elit gimnáziumokban érettségizettek bevonuláskor karpaszományt kaptak. Ez a büszkeség azonban csak néhány hétig tartott, mert a fiú származása miatt a IX./3 munkaszolgálatos századhoz került.

A fiatalok elszakadtak egymástól, ekkor kezdtek el levelezni. Az egész érzelmi életük írásban zajlott, mivel személyesen alig volt alkalmuk találkozni.

Egymáshoz írott soraikban jelenük elől az emlékeikbe menekültek, és közös jövőjükre ábrándoztak. Sokszor álmaikat is megosztották egymással. Az egyikben már összeházasodtak, a másikban kislányuk született.

Laci egyik legmegindítóbb sora Évához így hangzik:

„Nem tud kielégíteni levelem – és ezen nem csodálkozom, hisz holt betű az csak, mik Hozzád jutnak tőlem – de próbálj Angyalom, e betűk mélyére pillantani, és ott fogod látni e Hozzád küldött lelkemet ami nem ismer távolságot, hanem örökkön örökké Feléd repül.”

Kohut, annak ellenére, hogy nagyon nehezen tudott csak időt szakítani az írásra a keretlegények és tábori körülmények durvasága miatt, mégis majdnem minden nap hírt adott magáról.

„A levelek a mi legjobb barátaink. Elmondjuk velünk titkainkat és ők diszkréten elhosszák szívünk szavát a cím-zetthez.”

A levélírás, mint módszer segített később túljutni Évának az őt ért veszteségen, és élete végéig megőrizni a „betűk mélyén rejtőző, örökké felé repülő szerelmet”.

Az Ács-Kohut levelezés kezdetétől nyomon lehet követni a szerelmespár kapcsolatának alakulását. Kohut első levelében, melyet 1941 májusában írt, még tartózkodó. Magázódik a lánnyal. Tanári pozíciójából szól hozzá, instrukciókat ad tanítványának az elkövetkezendő vizsgákra. A megszólítás „Kedves Éva” udvarias és visszafogott.

Az ezt követő levelekben megváltozik a hangnem. A megszólítás Drága kis Évike lesz, innentől kezdve aztán Drága Életem, Drága Szívem, Egyetlenem, Angyalom, Édesem váltják egymást a fiatal férfi leveleiben.

1941 nyarán László és Éva még találkoztak. Ekkor a század Budapesten állomásozott.

Azon az ominózus kiránduláson 1941 júniusában a Hűvösvölgyben szerelmespár lettek.

Félreértés ne essék, László és Éva szerelme kimerült a csókban és az ölelésben. Szerelmük nem teljesedett be. A testi szerelmet százszázalékosan nem ismerték meg. Módjuk sem volt rá nagyon, és talán nem is akarták. Éva úrilánként nem merte áthágni korának erkölcsi gátjait, melyek állandó kontrollként ott lebegtek előtte.

A testiségre visszatérve László későbbi leveleinek egyikében sérelmezi is Éva hűvös viselkedését. A lány ugyanis túlságosan visszafogott. „Félelem érzeted legyőzte volna a szerelem szavát? Vagy nem szeretsz annyira, hogy ezt a kockázatot merted volna vállalni? Kiheverted már a lelki váltságot, amit a vasárnapi csók kiváltott belőled?

Kohut kezdetektől nyíltan kommunikált Évával, ami arra ösztönözte a lányt, hogy ő is őszinte legyen szerelmével. A fiút a legbensőbb titkaiba is beavatta. Ez különösen 1942 októberétől figyelhető meg Éva leveleiben, melyekben attól sem riad vissza, hogy saját nőiségéről, és testi vágyairól írjon Lacinak.

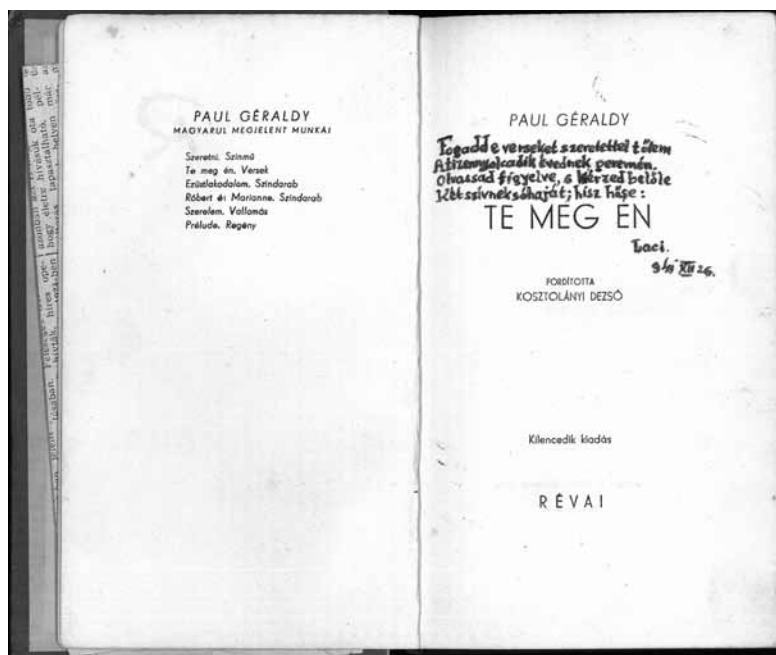
„Most érzem jóformán először, hogy nő vagyok. Nem is gondoltam volna, hogy hiányérzetem ily nagymértékű lesz. Tudtam, hogy borzasztó lesz nélküled, de nem tudtam, hogy csókod, ölelése, ily nagy mértékben hiányozhasson.

Kohut László kitűnő tanuló volt. Állandó tanulási vágy hajtotta még a munkaszolgálat alatt is, bár származása mi-

att a „hőn áhított orvosi pályát” ugyan nem érthette el, és ez örök fájdalomként élt lelkében, de a természettudományok, a darwinizmus továbbra is érdeklődésének középpontjában álltak, ahogy a pszichológia is.

1942 júliusában Turjaremetéről Kohut munkaszázadát felhajtották a Kárpátok fenyevesei közé, ahol rajtuk kívül senki más nem volt. A fiún ekkor erőt vett az elkeseredés. Annak ellenére, hogy Kohut próbált viccelődni nyomorúságos helyzetükön, mindvégig érezni hangján a mérhetetlen szomorúságot. Gyakran önvád mardossa, azért, hogy megfosztotta Évát fiatalága örömétől. Éva ugyanis önkéntes száműzetésbe vonult. Nem akart szórakozni, mindaddig, míg Laci távol van tőle.

A fiú egy borús hangú levelében az akkor nagyon divatos sláger szövegét idézte, ezzel akaratlanul is megjövendölte végzetét.

„Holnap, ki tudja holnap vársz-e még? Holnap ki tudja holnap látsz-e még?”

Laci 1942. IX. 24-én küldte el Évának utolsó hosszabb terjedelmű szerelmes levelét.

Több levél nem jött a fiútól, csak három szükséges tábori levelezőlap.

„Az utolsót 1942. XII. 13-án írta Laci.

„Drága Édes Szívecském!

Jól vagytok. Tábori számom 223/79. Erre a számra válaszoljatok

A választ vagy írógéppel vagy fél cm –nél nem kisebb betűkkel kérek és csakis tábori lapon

A közelebbi ünnepekre és drága születésnapodra az Isten áldást s minden jót kívánok.

Milliószor csókoló s írig szerető Lacid”

László 1943 év január 16-án Osztrogischnál eltűnt.

László ajándéka
Évának

VÖRÖSKERESZT TUDÓSÍTÓ IRODA
Budapest, V., Szant (szán-kéret) 1. L. em. 1.

763

TUDAKOZÓ-LAP

A tudakozó egyén neve és lakcíme: Ács Éva
Bpest cbrina - 415

A kérdezett egyén: Kohut László

1. Elő- és utónév: Kohut László

2. Rendfokozata: Kms.

3. Születési helye és éve: 1919. Ujpest

4. Vallása: Int.

5. Szülőanyja lakóhelye neve: Freund Risa

6. Tábori posta száma: 223/86.

Mire kér felvilágosítást?

(Fordítsa!)

A Magyar Vöröskereszt Tudósító h.

közlése:

Nevezett a mai napig a veszteségnyilvántartásban nem szerepel!

Nevezett 1943. év jan hó 16 n

Országunk mai állása. Részlet a híradásból:
Nem érkezett. Ha róla hír érkezik, úgy tudatunk a névvel és életkorával.

Budapest, 1943. év febru hó 14 n.

(A felesleges költség átkészítendő!)

(P. H.)

Megjegyzés!

A felesleges és ismételt tudakozások elkerülése végett felhívjuk az érdeklődők figyelmét, hogy a hűsi halottak, eltűntek és hadifogságba jutottak hozzátartozói a Vöröskereszt Tudósító Irodán a harcokról beérkező veszteség-jelentések alapján tudakozás nélkül is irásban azonnal értesül.

Vöröskereszt
értesítés

Ács Éva hagyatékában található egy méregzöld kötésbe burkolt kiskönyv, melynek belső oldalán a következő sorok olvashatóak „Lacinak Évától sok-sok szeretettel”

Ebbe a kiskönyvbe Éva 1942. IX. 27-től 1943. X.16-ig bezárólag leveleket írt Lacinak, mivel Kohut nem adott többé életjelet magáról, és a lány tábori postaszámra hiába küldött neki bármit is, abban a reményben kezdett el feljegyzéseket készíteni a fiúnak, hogy mikor az haza kerül a frontról, majd mindet el fogja olvasni.

A lány azzal, hogy mindennap „levélben felkereste kedvesét” egyúttal életben is tartotta őt, és ha Laci életben van, akkor vissza fog jönni.

Éva miután 1941-ben leérettségizett, édesanyja, egyházi kapcsolatai révén beszervezte a Vétő fémárudába irodistának, ahol professzionális munkaerővé vált. Ennek ellenére, Ács Éva életében az egyik legnagyobb stresszforrás, szerelme távollétén kívül a munkahelye jelentette. Munkába állása óta attól rettegett attól, hogy ki fog tudódni zsidó származása. Többször fel akart mondani, de az anyai presszió megakadályozta ebben.

Mindezekről burkoltan panaszkodott Lacinak leveleiben, és szerette volna megbeszélni a fiúval, hogy mit kellene tennie.

A lány jó viszonyt ápolt a Kohut szülőkkel. Fiúk távollétében is sűrűn látogatatta őket újpesti otthonukban.

Miután Éva László utolsó hosszabb levelét kézhez kapta (1942. IX. 24-én), amelyben a fiú röviden közölte, hogy nem fog tudni egy ideig jelt adni magáról, Éva írni kezdett.

„Nagyon fáj a szívem, de én is úgy érzem, hogy mi nem búcsúzunk.

Állandóan Rád gondolok drága, úgy érzem, hogy egészen fogsz visszajönni és olvasni fogod-e sorokat.”

A kezdeti reménykedés azonban egyre borúlátóbb lett.

A lány teljesen függőjévé vált a postának. 1942-ben még érkeztek tábori levelezőlapok a fiútól, de 1943-ban már semmi hírt nem kapnak róla.

Éva 42-ben írt sorai bizakodók. Élete minden apró kis rezdüléséről beszámolt a fiúnak. Leveleiben nemcsak mindennapjai követhetőek nyomon, hanem lelki vívódásai is. Az egyikben állandóan visszatérő rémálmáról számol be Lacinak.

Éva a tanulmányait a zsidó gimnáziumban kezdte meg, majd, amikor a szülei látták, hogy Magyarországon a helyzet rosszabbodik, református protekcióval átírták egy kálvinista gimnáziumba, hogy ott szerezhesse meg az érettségit.

Az elsötétítés és a depressziós hangulata miatt Éva korán feküdt le, és ahogy írta „össze-vissza álmódott”:

„A múltkor például álmomban a volt Zsidó Gimnázium templomában voltam, ahol a volt hittantanárom meg a tavalyi református hittantanárom kétféle hívott. Én meg nem tudtam válaszolni a lányok pedig nevetve nézték kislódásom. Pedig az utóbbi időben ezek a problémák nem bántottak. Ehhez hasonló lelki vívódásaim abban az időben voltak, amikor VIII-ba jártam. Akkor azok a különböző hittanórák és az érzés, hogy nem tudom hová tartozom, a szokott lelki problémák, amin ilyenkor a többség átmegy engem sem kímélt meg.

Nem tudom, hogy megérted-e, de nem lehet olyan könnyen elfelejteni a zsidó gyerekkort és hirtelen ellenkező máskor végletekbe átmenni különösen nálunk, ahol anyuka teljes lélekkel megszerette a vallást és buzgón követte. Mindenestre kényelmesebb lett volna nekem is ezt az utat választani, néha még most is szeretnék tudni hinni, mint anyuka. Irigylem azokat, akik Krisztust minden gondolkodás nélkül elfogadják, ilyenkor megnyugvást szerezne nekem. De nem tehetek róla, hogy nem vagyok képes rá. Anyuka hitét is néhány legkisebb érveléssel meg tudnám dönteni, vagy legalább meg tudnám ingatni őt hitében, de nem akarom. De ne hidd azonban, hogy a zsidó vallás közelebb esik hozzám. Valahogy egyformán távol vannak tőlem az összes vallások és egyáltalán nem érzek semmi fajta hitet, ha te mellettem vagy sokkal nyugodtabb vagyok, önbizalmat öntesz belém, átölelhetlek ez a legnagyobb boldogság számomra a világon.”

Ezek után megértjük, hogy mit jelentett Ács Éva számára Kohut László közelsége.

Kohut magát ateistaként definiálta, de azon a bizonyos éjszakán 1942 szeptemberében, amit az Újpesten állomásozó tehervonat kocsján töltött, a zsidó újjévről írt Évának, és kívánt neki sok örömet.

„Mire ezt a levelet megkapod Édesem, minden rendes zsidó háznál ünnepre készülnek. Újév. Ismered egész fel-fogásomat a vallási hitről és mégis most, hogy távol vagyok a szülői háztól ahol tudom teljes szívvel átérzem az ünnep misztériumát (nem úgy mint én) most hogy önkénytelenül ki kívánczik belőlem az, hogy az Újév, mely hétvégén pirkad, hozzon Drága Szerelmem örömet és boldogságot oly nagyon kiérdemelted te már a Sorstól. Legyen ez az Év, Életem sokkal-sokkal boldogabb ennél a múltó évek-

nél, hozza el számunkra vágyunk beteljesedését, mindkettőnk örömét szerelmünk, hűségünk jutalmát.”

A fent idézett két levélrészlettel Laci és Éva elrejtett zsidó identitására szeretném felhívni a figyelmet, amelytől a két fiatal igyekezett megszabadulni, de amint a fenti sorok is mutatják, kevés sikerrel. Minden erejükkel asszimilálódni próbáltak egy képmutató társadalomban.

Éva leveleiben nemcsak az identitáskeresés problémája, hanem a szüleivel, főleg az édesapjával való rossz kapcsolata is nyomon követhető. Az eleinte tartózkodó és zárkózott lány egymást követő leveleiben egyre őszintébb lesz kedvesével.

Szerelmének írt soraiból tudjuk, hogy a lány édesanyját sokkal jobban szerette, mint az apját. Emiatt büntudatot is érzett.

„Apukával szemben olyan vegyes érzelmeim vannak. Néha nagyon szeretem néha olyan hideg érzelmeim vannak vele szemben, egyedül Te tudnál megérteni.”

Az a milió, melyben a lány nevelkedett, nem engedte meg neki az őszinteséget, szerepjátékra kényszerítette. Legyen szó akár a családjáról, akár a gimnáziumról, akár a munkahelyről.

Éva családja Lacihoz és szüleikhez is pozitívan viszonyult ugyan, de a kezdeti lelkesedés hamar alábbhagyott, ahogy Laci munkaszolgálatára egyre hosszabbodott, és egyre kilátástalanabbá vált helyzete, Éva szülei elkezdtek noszogatni lányukat, hogy járjon szórakozni, táncolni, erővel is magukkal hurcolták színházba-mozi.

Éva és Laci kapcsolatát 1942. őszének végén már csak egy hosszúra nyúlt levelezésként aposztrofálták.

Az Ács házaspár 1943 januárjától minden erővel azon van, hogy lányukat férjhez adják.

„Állandóan példákat hoznak fel az első és a mostani háborúból, olyan lányokról, akik hamar vigasztalódtak. Nem értik meg, hogy ez a szerelem mivel téged szeretlek, nem olyan általános, mint a többi és soha nem foglak elfelejteni. Anyuka állandóan hangoztatja, hogy nem vagyok gazdag, nincsen milliós hozományom egyedüli fegyverem fiatalságom, és, ha ezt nem használom ki, nagyon meg fogom bántani.

Drága Lacikám, nem bírom ezt ki, nem akarok azért férjhez menni, hogy csak asszony legyek. Nem látom célját egy boldogtalan házasságnak. Nem akarom a boldogtalan házasságok számát gyarapítani.”

Az árván maradt szerelmes 1942 szeptemberétől különböző hírforrásokból próbált tudakolódni a frontra vezényelt munkaszolgálatosokról. Eleinte híreket kapott arról, hogy Laciék megérkeztek Kurszkba és Kijev felé mennek.

1942. november 19-én érkezett a következő hír

„Vajdáék által közvetett hírt kaptam rólatok, de annak sajnos nem sok hitelt adok.

Bálint zászlós írt fivérének 19-i keltezéssel, hogy jól vagytok, és német körzetben vagytok.

1943. január 6-án Éva értesül a harcokról Voronyezsnél.

„Voronyezs felé olyan nagy harcok vannak könnyen lehetséges, hogy bekövetkezik, amitől mindig félttem.”

Szorongás és kétségbeesés váltják egymást az optimizmussal a kiskönyvecske lapjain. Éva valósággal magára erőszakolta az optimizmust, és azt „mantrázta” magának, hogy Laci él.

Ugyanekkor a lányt újabb rémálmok kezdik el gyötörni. *„Gyakran visszatérő álmom, hogy hazajöttél lélekben egész megváltozva. Alig ismerek rád. Nem voltál oly drága megértő, mint azelőtt, hanem ideges, ingerlékeny és durva. Nem tudod, hogy mennyire kínos ez a gondolat. Ami nincs teljesen ok nélkül, mert azok a szomorú élmények, amelyeken átmentél nem múlhatnak el nyomtalanul lelkedben.*

Ha most a lelkembe látnál még sohasem voltam ennyire elkeseredve.”

Belső vívódásai ellenére Éva továbbra is reménykedett kedvese hazatérésében. Olyannyira, hogy 1943 tavaszán és nyarán a lány több ízben keresett fel Don kanyarból hazajött katonatiszteket, többek között egy Bálint Dénes nevű keretlegényt, akivel 1943 márciusában egy fényképet is küldött magáról Kohutnak.

Bálint nagy valószínűséggel nem mondta meg az igazat Évának Kohutról. Hallgatott, pedig bizonyára tudta, hogy pusztultak el a munkaszolgálatosok, akiknek tábori levelezőlapjait ő cenzúrázta.

1943. július 14-én Éva személyesen keresi fel a Szent István körüti Vöröskereszt Tudósító Irodát, ahol arról értesült, hogy Kohut László munkaszolgálatos „a mai napig veszteségnyilvántartásban nem szerepel.”

Éva hátrahagyott határidőnaplójából tudjuk, hogy 1943. július 15-én szüleivel és barátnőjével az Angolparkba ment.

Ez megdöbbenéssel töltheti el a kutatót és az olvasót egyaránt, minthogy Éva leveleiből kiderült, szülei korábban is erővel vitték szórakozni. Teljesen érthető a lányukért aggódó szülők hozzáállása. Mindez azonban

Kohut László és munkaszolgálatos bajtársai

nem jelenti azt, hogy Éva akár egyetlen percre is megfedkezett volna szerelméről, sőt.

1943. július 22-én a lány a következőket írja Lacinak.

„Megkaptam Drágám a Vöröskereszt hivatalos értesítését eltűnéséről úgy érzem, hogy fogságban vagy és kutya bajod nincs.”

Augusztus 27-én Éva és Kohut Jenőné egy Don kanyarból hazatért munkaszolgálatosnál, Kovács Györgynél járt, aki azzal vigasztalta őket, hogy Laci orosz fogságba került. Életben van.

A fenti események is nagy szerepet játszottak abban, hogy Éva gyász munkájának következő szakaszában egy elképzelt orosz lányról kezdett írni, aki megédesíti Laci fogságban töltött napjait. Fokozatosan engedte el szerelme kezét, és bízta őt az ismeretlen Natasára.

„Hiszen mindenkit szeretek, aki csak egy kicsit is kedvel téged. Szeretni tudnám azt az orosz nőt is, ki valószínűleg felderíti most napjaidat.

Érdekes nagyon szeretlek, de inkább hálát, mint féltékenység tudok érezni aziránt ki könnyebbé teszi Neked angyalom a távollétet és megédesíti keserű perceidet mikor erős honvágyat érzel.”

Ács Éva sorsának további alakulásáról a Centropán tájékozódhatunk.

„Anyám azért is barátkozott össze Pór Jenővel, mert megtudta, hogy egy szem fia van, felesége nincs. Nekem volt egy szerelmem, aki a Donnál maradt. Egyedül voltam, a táncos összejövetelek megszűntek, semmi nem volt. Nagyon jó fiú volt a férjem és jól nevelt.”

Ács Ernőné közbenjárásának köszönhetően Éva 1944. május 26-án állt az anyakönyvvizető elé Pór Endrével.

A lány a zsidó hitről reformátusra tért, a Pór családnak köszönhetette, hogy életben maradt, és ezért egész életében hálás volt férjének és apósának.

Házasságukból két gyermek született. Éva hamar megözvegyült, férjét az 50-es évek elején elvesztette.

Ács Éva 1943. október 16-án írta az utolsó levelét Kohut Lászlónak a kis zöld borítású könyvbe.

Drága Életem!

El sem képzeled mily nagy megnyugtatás, hogy írhatok Neked, beszámolhatok mindenről. Remélem, hogy te is Angyalom mindent leírsz és tudni fogunk életünk minden csekélységéről, mely később talán elhalványulna.

Hihetetlennek hangzik talán édesem, de sokkal-sokkal jobban szeretlek, mint még egy hónapnál ezelőtt is. Érezem, hogy idealizálva látlak, oly jónak képzellek el így a távolból, amit ha valójában gondolkodom mindjárt belátok.

Tudom, hogy Te helytelenítetted ezt, hisz mindig azt szeretted, hogy hibáinkkal együtt szeressük egymást. Elhiszem, hogy igazad van, de lásd be, hogy oly egyedül vagyok szerető ölelésed nélkül, oly nagy mértékű a vágyódásom, melyet kielégíteni részben csak így tudok, ha néha (pl. elalvás előtt) előveszem képedet, leveleidet és álmodozom Rólad egyetlenem, ki nekem a legdrágább vagy. Gondolok a múltra a sok szép emlékre, amelyeket ugye Te sem felejtettél még el? Elképzelem jövőnket is különféle helyzetekbe képzelem el magunkat, megszépítve látlak Téged. Ilyenkor – ha lehet annak nevezni – boldog vagyok.

Mostanában nagyon el vagyok foglalva. Német levelezést tanulok, mely eléggé elfoglalja időmet.

Te hogyan töltöd, drágám napjaidat? Mikor kapok kérdéseimre választ?

Szeretném írni, mint az előtt leveleimben, hogy Vali és szüleim üdvözlőket küldik, de eszembe jut, hogy e sorokat Isten tudja mikor kapod kézhez. Vigyázz nagyon magadra, töltsd kellemesen az idődet (már amennyire távolban lehet) és szeresd nagyon örökké hű Évát.

1943. október 17-e vasárnapra esett. Éva határidőnaplójában a következő bejegyzés olvasható: „Pór Endre nálunk ebédel.” A határidőnaplóból nyomon követhető, hogy Pór Endre attól kezdve mindennapos vendég lett az Ács családnál. Moziba, színházba, táncolni vitte Évikét. Együtt búcsúztatták a 43-as évet, és együtt éltek túl 1944-et.

Éva engedelmes, jó lány volt. Nem mondott és nem mondhatott ellent szüleinek.

„Akkoriban az a hír járta, hogy az asszonyokat nem viszik el, csak a lányokat” – idézte fel évtizedek távlatából Éva a Centropán.

A szerelem a Donnál maradt, helyette házasság lett egy „jól nevelt, jó fiúval”.

Nagyon megindító volt felfedezni Kohut László egyik megsárgult, már-már alig olvasható, ceruzával írt levelének a margóján egy reszkető kéz által, bizonytalan tollvonásokkal feljegyzett matematikai műveletet: „ $97-42=55$ éve olvasom” – és akkor elhittem Évának, hogy örökké hű Lacihoz.

Az iratok és fotók őrzési helye: „Budapest Főváros Levéltára XIV.73 Pór Endréné, szül. Ács Éva iratai”

JEGYZETEK

* A levelek eredeti helyesírásán nem változtattunk. (A szerk.)

„RÁLÉPTÉL APÁDRA”

Louise Glück, 2020 irodalmi Nobel-díjasa

Az 1943-ban New Yorkban született amerikai költő apai ágon Magyarországról, anyai ágon Oroszországból kivándorolt zsidó család leszármazottja. Bár kifejezetten kerülte azokat a témákat, amelyek alapján a kritika amerikai zsidó költőként skatulyázhatta volna be, családi örökségének egyes motívumai, például a túlélő nézőpontja visszatérő elemei költészetének.

Apai nagyapja életét mitológiai és bibliai párhuzamokkal újraértelmező verseskötete: *The Triumph of Achilles* [*Akhilleusz győzelme*] (1985). E könyvben „saját interpretációját adja egy, a Mídrás Rabbából származó történetnek, és bevándorló nagyapja életét a bibliai Józseféhez hasonlítja” – írja róla egyebek mellett a Jewish Virtual Library.

Nővére még Louise születése előtt meghalt. Ő maga kamasz korában anorexiában szenvedett, amelyből több éves pszichoanalitikus terápia segítségével sikerült kigyógyulnia. A pszichológiai érdeklődés, a pontos önreflexió, valamint a tudat mélyrétegeit kifejező szimbólumok használata egész pályája során jellemző rá. Első verseskötete 1968-ban jelent meg *Firstborn* [*Elsőszülött*] címmel, és *Ararat* (1990) című kötetének versei is kifejezetten a családi viszonyok feltérképezésére és megértésére tesznek kísérletet. A veszteség és a trauma, valamint ezek érzelmi feldolgozásának lehetősége szintén gyakori témája: a 2001. szeptember 11-i New York-i terrortámadásra *October* [*Október*] (2004) című, kötetnyi terjedelmű hosszúversében reagált.

A Columbia Egyetemen tanult kreatív írást, diplomát azonban nem szerzett. Titkárnőként helyezkedett el, majd 1967-ben férjhez ment, de házassága hamarosan válással végződött. 1973-ban született fia, Noah Dranow, akinek apjával később összeházasodtak, majd elváltak. *Vita Nova* (1999) című könyve Dante híres önéletrajzi művét ironikusan megidézve és ellenpontozva ír az újrakezdésről a szerelmen túl. Itt is, mint számos más művében, figyelemre méltó az a szakmai biztonság és természetesség, amellyel a gazdag klasszikus anyagot összedolgozza a megejtően nyílt, lényegre törő, személyes hangú versbeszéddel.

1971-ben kezdett költészetet tanítani a vermonti Goddard College-ban. Az évtizedek során számos rangos egyetemen – többek közt a Stanfordon, a Bostoni Egyetemen, illetve az iowai írókurzus keretében – oktatott, 2004 óta a Yale professzora. Két tekintélyes költészetelméleti esszégyűjteményt publikált, és számtalan hivatalos elismerésben részesült. Többek közt 1993-ban *The Wild Iris* [*A vad iris*] című kötetéért Pulitzer-díjat kapott. 1994-1998 között Vermont állam költőjének, 2003-2004-ben pedig az USA koszorús költőjének választották. 2014-ben Nemzeti Könyv-díjjal, 2015-ben az Amerikai Irodalmi és Művészeti Akadémia aranyérmével, majd 2020-ban Tranströmer-díjjal, valamint irodalmi Nobel-díjjal ismerték el költészetét.

Akhilleusz győzelme

(The Triumph of Achilles)

Patroklosz történetét
senki sem éli túl, még Akhilleusz sem,
aki pedig szinte isten volt.
Patroklosz hasonlított rá: ugyanazt
a pajzsot viselték.
Ezekben a barátságokban az egyik mindig
szolgálja a másikat, kevesebb nála:
a hierarchia
mindig szembetűnő, bár a legendák
nem megbízhatók –
forrásuk a túlélő,
aki magára maradt.
Mit számítottak a lángoló görög hajók
az ő veszteségéhez képest?
Sátrában Akhilleusz
teljes lényével gyászolt,
és az istenek látták,
hogyan ez a férfi már halott, áldozata
annak a részének, amely szeretett,
részének, amely halandó volt.

Őshonos táj

(Aboriginal Landscape)

Ráléptél apádra, mondta az anyám,
és tényleg, pontosan középen álltam
egy pázsitfolton, olyan gondosan nyírták, lehetett volna
akár az apám sírja, bár ezt nem mutatta fejkő.

Ráléptél apádra, ismételte,
ezúttal hangosabban, ami furcsának tűnt,
hiszen már ő is meghalt, az orvos adott róla papírt.

Kissé félrehúzódtam, oda, ahol
apám véget ért, és anyám elkezdődött.

A temetőben csönd volt. A fák közt süvített a szél,
több sorral odébb sírás hallatszott, nagyon halkan,
és még távolabbról egy kutya nyüsztése.

Lassan elhaltak a hangok. Átfutott az agyamon,
hogy nem emlékszem rá, miképp kerültem ide,
amit temetőnek láttam, bár lehetett volna
képzelt temető is; talán egy park volt, vagy ha nem park,
akkor kert vagy illatos lugas, már tudom, rózsailatú –
a levegő tele életörömmel, ez az édes élet,
ahogy mondani szokták. Egy idő után

rájöttem, hogy egyedül vagyok.
Hova lettek a többiek?
Az unokahúgaim és a nővérem, Caitlin és Abigail?

Akkor már alkonyodott. Hol az autó,
amely majd hazavisz minket?

Más megoldást kerestem. Kezdtém elveszíteni
a türelmemet, és éreztem, hogy rám tör a szorongás.
Végül a távolban megláttam egy apró vonatot,
lombos fák mögött állt, a mozdonyvezető
az ajtó keretének dőlve cigarettázott.

Itt ne felejtsem! kiabáltam neki, és rohantam
átgázolva a sírokon, a sok anyán és apán –

Itt ne felejtsem! zokogtam, amikor végre odaértem.
Hölgyem, felelte, és a sínekre mutatott,
maga is látja, ez végállomás, a sínnek itt vége.
Nyers szavakat használt, de kedvesen nézett rám,
amitől megjött a bátorságom, ezért tovább erősködtem.
De vissza is van út, mondtam, és mutattam,
milyen jó, erős sín ez, még hány visszatérés várna rá.

Tudja, folytatta, nehéz a munkánk: rengeteg
bánattal és csalódással találkozunk.
Egyre nyíltabb tekintettel figyelt. Valamikor
én is, akárcsak maga, imádtam, ha zajlanak a dolgok.

Most már úgy beszélgettünk, mint a régi barátok.
És maga? kérdeztem, hiszen ő szabadon távozhatót,
magának nincs kedve hazamenni,
látni ismét a várost?

Ez az otthonom, válaszolta.
A város – a városban eltűnők.

A vad írisz

(The Wild Iris)

Szenvedéseim végén
volt egy ajtó.

Figyelj csak: emlékszem arra,
amit halálnak nevezek.

A fejem fölött zajok, mozgó fenyőágak.
Aztán semmi. Az erőtlen nap
megcsillan a száraz talajon.

Iszonyú túlélőnek lenni,
tudatnak,
eltemetve a sötét földben.

Aztán vége lett: amitől rettegsz, lenni
léleknek, és mégse tudni
szólni, megszűnni hirtelen, miközben a rideg
föld kissé felpúposodik. Aztán, azt hiszem,
madarak szökdécseltek a bokrok alján.

Neked, aki nem emlékszel
az útra a másvilágból,
elárulom: megint tudtam beszélni; akármilyen
tér vissza a feledésből, azért tér vissza,
hogy megszólaljjon:

életem közepéből
erős forrás fakadt, mélykék
árnyékok azúr tengervízen.

Szlukovényi Katalin fordításai

Kiss Gábor

AZ ÉRTŐL AZ ÓCEÁNIG

A Nobel-díjas Louise E. Glück
magyar gyökerei

A 2020-as irodalmi Nobel-díjat Louise Elisabeth Glück amerikai költőnő kapta az életművéért. Az indoklás szerint „összetevszthetetlen költői hangja miatt, amely szigorú szépséggel egyetemessé teszi az egyéni létet”. A magyarországi híradások azt is megemlítik, hogy apai nagyszülei Magyarországról vándoroltak az Egyesült Államokba. De kik is voltak a magyar felmenők?

1900 decemberében érkezett a költőnő nagypapája és nagymamája New Yorkba. A nagypapát Glück Henriknek, a nagymamát Moskovitz Teréziának hívták. Érmihályfalvi magyar zsidók voltak.¹

Érmihályfalva a történelmi Bihar vármegyében, a Partium nyugati részén fekszik, az Érmellék fővárosa. A trianoni békekötésig Magyarországhoz tartozott, utána, hiába volt magyarok lakta város, a vasútvonal miatt Románia kapta meg. A huszadik század elején a kis magyar település nagyjából 6000 lakossal rendelkezett, ebből körülbelül 1200-an voltak zsidó vallásúak (20%).

A magyar történelemben a honfoglalástól jelen voltak a zsidók, de jelenlétük nem volt folyamatos, a kiűzetések miatt többször is újakezdődött a történetük. Az utolsó nagy bevándorlás a XVIII./XIX. században történt.² Az érmihályfalvi közösség az 1800-as évek elején érkezett lakóhelyére, és a környék izraelita központjává, anyahitközségévé vált.³ Az Eötvös József által összehívott Izraelita Egyetemes Gyűlésen a magyarországi zsidóság kettészakadt ortodoxokra és neológokra, harmadikként pedig megjelent az egyensúlyozni kívánó status quo irányzat.⁴ Az érmihályfalvi zsidóság az ortodox irányzathoz csatlakozott, és mélyen vallásos maradt.

Louise Glück felmenői tevékenyen részt vettek Érmihályfalva életében, jelentős szerepet vittek a polgárosodásban.

Glück három életkorában

dásban. Nagypapja, Glück Henrik, míg ott élt, a „Feldmann és Glück” fakereskedést vezette.⁵ Dédapját is Glück Henriknek hívták, és elképzelhető, hogy azonos azzal a Glück Henrikkel, aki honvédként harcolt az 1848/1849-es szabadságharcban.⁶

A Glück család tagjai ott voltak az ortodox hitközség vezetői, a zsinagóga építtetői között. Részt vettek a helyi takarékpénztár, népbank és képviselőtestület munkáiban.⁷ Érmihályfalva kávégyárában, a Beck Pótkávégyárban az igazgatóságban ült Glück Adolf.⁸ A település híres malmát, a Gizella malmot Glück Benő alapította és vezette.⁹ De vittek még a családtagok üveggyárat és női divatru céget is.¹⁰ Dr. Glück Sándor ügyvéd harcolt az első világháborúban. Az 1915-ös isonzói csaták után Károly Csapatkereszttel tüntették ki.¹¹

A Glück család tagjai többször is a helyi Feldmann család tagjaival házasodtak, Louise Glück két dédszüleje is Feldmann volt.¹² A Feldmannok közül Feldmann Tivadar a városka híres méhésze volt, Feldmann Aladár pedig első világháborús fényképészként háborús hősnek számított.¹³ Négy éven át volt a frontokon és hét kitüntetéssel, de testvérét elvesztve tért haza. A család adománnyokkal is kitüntette magát. Karácsony táján a szegény

Érmihályfalva
1902-ben

keresztényeknek, az első világháború idején pedig a harcoló katonáknak és a vakságot szenvedett katonáknak adtak. Segítették a helyi szegényeket, és a településen átutazó hittestvéreket. 1914 nyarán Glück Benő egy mázsa lisztet osztott szét a fronton lévő katonák családjai között.¹⁴

Ki tudja, mit hozott volna a jövő, ha az Osztrák-Magyar Monarchia nem veszíti el a háborút... A román megszállás, a gazdasági világválság, a visszacsatolás, a zsidótörvények, a nagyváradi gettó, végül Auschwitz-Birkenau megpecsételte a család sorsát. Ma már csak egy szomorú, rengeteg nevet tartalmazó magyar nyelvű sírkő emlékeztet a Valea Lui Mihai-i elhagyott zsidó temetőben azokra az emberekre, akik egykor itt éltek, és akik a 2020-as év irodalmi Nobel-díjasának felmenői voltak.

„Long ago, I was wounded. I lived
to revenge myself
against my father, not
for what he was—
for what I was: from the beginning of time,
in childhood, I thought
that pain meant
I was not loved.
It meant I loved.”

„Régen megsebesültem. Azért életem,
hogy bosszút álljak
apám ellen, nem
azért, ami ő volt—
azért, ami voltam: az idők kezdetétől fogva,
gyermekkoromban, azt gondoltam,
hogy a fájdalom azt jelenti,
hogy engem nem szeretnek.
Azt jelentette, hogy szerettem.”

(Louise Glück: Első emlék. Nyersfordítás)¹⁵

A szerző tanár, Vecsés, Andrásy iskola

JEGYZETEK

- 1 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:QGKR-RS6> 2020. október 10.
- 2 Komoróczy Géza (2012): *A zsidók története Magyarországon I.* Kalligram, Pozsony. 14-15.o.
- 3 <https://www.elib.hu/04000/04093/html/szocikk/11278.htm> 2020. október 10.
- 4 Komoróczy Géza (2012): *A zsidók története Magyarországon II.* Kalligram, Pozsony. 101-126.o.
- 5 Cégek. *Központi Értesítő*, 1896. 888.o.
- 6 <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:24MS-8SR> 2020. október 10.; Dr. Bernstein Béla: *Zsidó honvédek 1848/49-ben.* Magyar Zsidó Szemle, 1926. 99.o.
- 7 <https://www.elib.hu/04000/04093/html/szocikk/11278.htm> 2020. október 10.; Elnökválasztás. *Közérdek*, 1910. március 19. 8.o.; Cégek. *Központi Értesítő*, 1912. 518.o.; Az érmihályfalvai járás virilisei. *Közérdek*, 1916. január 15. 5.o.
- 8 Cégek. *Központi Értesítő*, 1907. 1326.o.
- 9 <http://www.ermihalyfalva.ro/hirek/A-Gizella-hengermalom-es-a-Gluck-csalad> 2020. október 10.
- 10 Édes Erdély, itt vagyunk... *Üvegesek Lapja*, 1940. október 1. 1.o.; Weisz László... *Erdélyi Lapok*, 1933. november 21. 8.o.
- 11 Deseő Lajos (1941): *Erdélyi ezredek a világháborúban II.* Arató, Budapest. 15.o.
- 12 <http://www.ermihalyfalva.ro/hirek/A-Gizella-hengermalom-es-a-Gluck-csalad> 2020. október 10.; <https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:QGKR-RS63> 2020. október 10.
- 13 Bezárult... *Ellenzék*, 1931. szeptember 8. 4.o.; Deseő, 1941. 29.o.
- 14 Karácsonyi segélyezések. *Brassói Lapok*, 1935. január 12. 8.o.; Biharfalváért! *Közérdek*, 1915. szeptember 4. 6.o.; A vak katonáért. *Közérdek*, 1915. október 30. 6.o.; Dr. Kiss Erika (2014): *Erdély zsidó közösségei...* OR-ZSE, Budapest. 128-132.o.; Adományok. *Közérdek*, 1914. augusztus 22. 5.o.
- 15 <https://www.poemhunter.com/poem/first-memory/> 2020. október 10.

„AHOL A KIRÁLYLÁNY FELELŐSSÉGRE VONJA A KIRÁLYT”

Zalka Csengével beszélget Szlukovényi Katalin

Zalka Csenge Virág nemzetközi mesemondó. Ribizli a világ végén – Régi magyar népmesék mai gyerekeknek című mesegyűjteményéért 2020-ban megkapta a HUBBY Magyar Gyerekkönyv Fórumtól az Év Gyerekkönyv Írója díjat a 12 év alatti olvasóknak szóló művek kategóriájában. Elsősorban hagyományos történeteket – népmeséket, mítoszokat, legendákat – mesél magyarul, angolul és spanyolul gyerekeknek és felnőtteknek egyaránt.

A díjnyertes könyv folytatása *A kalóz királylány – Nemzetközi népmesék mai gyerekeknek* címmel jelent meg a Móra Kiadónál.

Mindkét kötetben olyan hagyományos történeteket mesélsz újra autentikus források alapján, ám a mai gyerekek számára is érthető nyelven, amelyeknek szereplői eltérnek a szokványos nemi sztereotípiáktól: gyengéden érző férfiak és harcias nők, többférfiséget választó királylány és nemet változtató hős is akad köztük. *A kalóz királylány* című meséje egy haszid történet, pedig a haszidokra erősen hagyományörző, a női és férfi szerepeket szigorúan meghatározó közösségként szoktunk gondolni. Hogy fér ez össze? Benned milyen kép alakult ki a zsidó mesékből megismert nőalakokról?

Bár nem vagyok a zsidó mesékre specializálódott tudós, *A kalóz királylány* kapcsán szükség volt az elmélyült kutatásra. A háttér munkákból az derült ki, hogy ez a mese eredetileg kevésbé a férfi-női szerepekről szólt, és a korabeli hallgatóság elsősorban az átvitt értelmezését tartotta fontosnak, mint a breszlvi Náchmán rabbi sok más gyönyörű meséje esetében. Az ő történetei mély szimbólumokkal dolgoznak: a királylányok a zsidóság lelkét képviselik, ahogy *A vízből épült palota* meséjében is. Persze a 18. század óta, amikor ezek a történetek mindenféle népmesei motívumokból megszülettek, egyes (haszid és nem haszid) mesemondók már mind a maguk

stílusa, szája íze szerint formálták őket. A *kalóz királylány*ban például előtérbe került az okos és bátor hősnő figurája, az egymást elvesztő és megtaláló szerelmesek romantikája. A cselekmény maga nem sokat változott, de az, hogy a mesélők és közönségeik mit hallanak ki belőle, nagyon is. Ez a rétegződés a hagyományos mesék sajátja: sokféle értelmezésük lehet, attól függően, ki mondja el és ki hallgatja meg őket. Egy kisgyerek mást ért a meséből, mint egy kamasz, és egy felnőtt megint más részletekre figyel fel a saját élettapasztalatai alapján. A legjobb „műmesék” magukban hordozzák ugyanezt a rugalmasságot. Noha ez a mese Náchmán rabbi munkáiból lett ismert, rengeteg motívuma felbukkan más zsidó népmesékben is. Azt a pillanatot például, ahol a királylány felelősségre vonja a királyt, amiért nem segített neki a bajban, hanem rögtön feleségül akarta venni, egy másik verzióból emeltem át, mert fontos üzenetet hordoz a férfi-női kapcsolatokról.

A zsidó mesehagyományban eddigi olvasmányaim szerint egyébként különösen sok az önálló, bátor, talpraesett nőalak. Oikotípus (kulturális hagyományra jellemző meseváltozat) például „A kosárfonó” amelyben egy okos lány addig nem hajlandó feleségül menni egy királyfihoz, amíg az nem tanul valami tisztességes mesterséget – ami később megmenti az életét. Shonaleigh Cumbers, a *drut'syla* zsidó mesemondó hagyomány utolsó leteleményese azt szokta mondani, hogy a nagyanyja meséin felnőve sokáig nem tudta, hogy a királylányok paszszívak is szoktak lenni...

Nem egyedülálló jelenség egyébként, hogy egyes kultúrákban a szigorúan behatárolt nemi szerepek mellett erősen jelen van egy nőközpontú mesehagyomány. Közel-keleti és észak-afrikai muszlim vallású kultúrákban szintén megfigyelhető például, hogy különösen sok mesében szerepelnek bátor nők, furfangos hajadonok, akár harcos asszonyok is. Nyilván ők erősebben jelen vannak a női mesemondók repertoárjában, és sokszor nehéz összehasonlítani őket más gyűjtésekkel, mert nagyon esetleges, hogy egy férfi gyűjtő mennyire fért hozzá női adatközlőkhöz, mennyire bíztak meg benne.

Gyakorta határozod meg magad mesemondóként, miközben már a kilencedik könyved jelent meg. Mit jelent számodra az élőszó varázsa és a rögzített szó ereje?

Mesemondóként az élőszó az, amiben otthonosan mozgok, de nagyon fontosnak tartom a leírt meséket is. Ez egyfajta forrásteremtés: a mai világban már sokkal több történet elérhető azért, mert megjelentek nyomtatásban olyan gyűjtések, amikhez az átlagos mesemondó nehezen férne hozzá költséges gyűjtőutak nélkül. Azért adtam ki például angol nyelvre fordított magyar népmeséket, mert sok külföldi mesemondót lenyűgöztek a történetek, amiket tőlem hallottak, és folyton kérdezték, hol tudnának hozzájutni a forrásokhoz. Nagy öröm visszajelzéseket kapni tőlük, hogy mesélik a

meséket, amiket a könyveimből olvasnak, azt pedig különösen szeretem, amikor rákérdeznek a magyar folklór egy-egy részletére.

Több könyved utószavában kitérsz az újrameselés általad követett szabályaira. Ez a tudományos lelkiismeretesség mesegyűjteményben, ha nem is példátlan, mindenesetre nem túl gyakori. Az újrameselés során milyen szabályokat követsz, és miért tartod fontosnak ezeket hangsúlyozni?

A mesegyűjteményeimben szereplő szövegek úgy szoktak születni, hogy elolvasom ugyanannak a történetnek sok változatát, kiválasztom azt, amelyik a legközelebb áll hozzám, és az eredeti sztorit megtartva áttelelek díszítő elemeket, apró részleteket más verziókból. Egy hagyományos mesemondó onnan szedte a történeteit, ahonnan akarta, és úgy mesélte újra, ahogy tetszett neki. Senki sem kérte számon a forrásait. Nagypám például egy csomó népmesét úgy adott vissza nekem, hogy vele történt, vagy a szomszéd utcában esett meg X bácsival. A mai mesemondók esetében azonban egy kicsit árnyaltabb a helyzet. Egyrészt a magyar népmesék esetében a (felnőtt) közönségekben van egyfajta elvárás arról, hogy „autentikus” népmesét halljanak (pl. „ne legyen benne helikopter”). Másrészt amikor az ember olyan történetet mesél, ami nem a saját kultúrájából származik, és az adott kultúrát akarja képviselni vele („elmondok nektek egy japán mesét”), akkor szakmailag etikus, ha nyilvánvalóvá tesszük, mi az, amit változtattunk rajta, különben rosszul reprezentáljuk a kultúrát.

Gyönyörű az általad választott és lefordított mese szimbolikája, különösen tetszik a vízfal, ami csak egyes szereplők számára átjárható. Mit lehet tudni *A vízből épült palota* jelentésekben gazdag mélyrétegeiről?

Kívülállóként és mesemondóként én először az újrazkezdést láttam meg ebben a mesében: a menekülést egy régen elromlott, de makacsul korlátozó kapcsolatból, a lassú gyógyulási folyamatot, a várakozást valahol mélyen, és a türelmet, ahogy lassan megint kialakul egy bensőséges kapcsolat, eltűnnek a mérgezett nyílvevesszők, visszatér a lüktetés, begyógyulnak a sebek. Nem vagyok meseterapeuta, ők nyilván még sokkal mélyebbre is tudnának ebben menni, de mesélőként megfogott az egész történet szimbolikája, „látványvilága”, a *Vízből Épült Palota* erős vizuális eleme.

Az elemzéseket olvasva aztán rájöttem, hogy teljesen mást hallottam ki belőle, mint amit Náchmán rabbi eredetileg megfogalmazott. Az egész történet szimbolikus: a király a gonoszság, a királylány a *sechina*, a „néplélek”, jelképesen az egész zsidó nép. A tanulmányok visszaviszszakanyarodnak az Egyiptomból való menekülés allegóriájához. A víz a megtisztulást jelképezi, a tudás és az élet forrását, és átvitt értelemben a Tórát, amelyhez a lélek menekül a világ gonoszsága elől, hogy megmerítkezzen benne (valamint a kettéválasztott Vörös-tengerrel is

A király
a gonoszság,
a királylány
a *sechina*,
a „néplélek”,
jelképesen
az egész
zsidó nép

párhuzamban áll). A tíz fal tízféle bölcsességet testesít meg, amelyeken csak az juthat át, aki a tízféle jótekonyság birtokában van. Az egyik elemzés rámutat, hogy a „víz” szó tízszer hangzik el a Teremtés folyamán; víz nélkül nincs élet. Aki nem bizalommal lép be a Vízből Épült Palotába, hanem földhöz ragadt vágyakkal, kétkedéssel vagy dühvel, az megfullad a vízfalak súlya alatt. A tízféle nyíllal kapcsolatban azt olvastam, hogy szimbolikus értelemben nem véletlenül találják el a menekülő lányt akkor, amikor épp biztonságba érne; a kétkedés akkor támad a legerősebben, amikor valaki már közel áll a sorsfordító szabadsághoz. (Ez is nagyon szép párhuzam egyébként, ha a mesét másik irányból, a bántalmazó kapcsolatok szemszögéből nézzük). Az elemzések összekapcsolták a nyílvesztőket a depresszióval, a gyásszal, valamint a pillanattal, amikor a menekülő zsidókat az egyip-

tomi katonák üldözőbe vették. A koldus alakja, aki felkelti a királynőt álmából, a megjövendőlt Messiás figurája. A tízféle lüktetés és a tízféle dallam az életerőt, a vidámságot jelképezik; Náchmán rabbi szimbólumvilágában a gyógyításban fontos szerepet kapott a vidámság, az öröm, és ennek megfelelően az ének és a zene is. A kabbalisztikus tanítások szerint a tízféle pulzus az életerővel van összefüggésben; ez köti össze a testet a spirituális energiával. A tízféle pulzus a héber nyelv tízféle magánhangzójára is utal, amelyek „életet lehelnek” a mássalhangzókkal írt szavakba. Mindegyikükhöz egy-egy teremtmény energia tartozik. Nagyon érdekes volt olvasni ezeket a fejtegetéseket, és belelátni abba a sokrétű szimbólumrendszerbe, amivel Náchmán rabbi dolgozott. Csodaszép mesének tartom, és szívből ajánlom Náchmán rabbi többi meséjét is, *A kalóz királynnyal* együtt.

A VÍZBŐL ÉPÜLT PALOTA

A breszlovi Náchmán rabbi meséje a 18. századból

Élt egyszer régen egy vén és önző király, akit elfogott a vágy, hogy a szomszédos királynő lányát feleségül vegye. A lány nem kívánta a házasságot az uralkodóval, taszította az öregember gögje és kapzsisága, ám a király addig fondorlatozkodott, annyi ajándékot hordott össze, és annyi ígéretet tett a királynőnek, hogy végül sikerült a királynőt csapdába ejtenie, és magával hurcolnia a birodalmába. Most, hogy birtokolhatta a szépséges menyasszonyt, úgy érezte, valóban ő a leghatalmasabb uralkodó a világon.

Telt, múlt azonban az idő, és a király, aki féltékenyen őrizte a feleségét a palotája mélyén, egy éjszaka álmot látott. Álmában a felesége állt az ágya mellett egy törrel a kezében, gyűlölettel a szemében, és leszúrta őt. Attól az éjszakától fogva befészkelte magát a király szívébe a gyanú és a rettegés: szépséges asszonya valóban az életére törne? Hívatta a tudósokat, jóvondómondókat, álomfejtőket, és beavatta őket az álom rejtélyébe – azok pedig mind egybehangzóan állították, hogy az álmot szó sze-

rint kell érteni, az csakis égi figyelmeztetés lehet, hogy a királyné a férje életére tör.

A királyt emészteni kezdte a félelem és a tehetetlenség; nem tudta eldönteni, mihez kezdjen a feleségével. Ha nem szól semmit, egy éjjel talán tényleg leszúrja a hálátlan asszony. Ha elküldi magától, esetleg más férjet talál – a féltékeny király pedig nem bírta elviselni még a gondolatát sem, hogy a feleségét másvalaki birtokolja. Ráadásul, érvelt magában, ha a felesége egy másik férfi oldalára kerül, még nagyobb az esélye, hogy ketten együtt visszatérnek megölni őt. Arra is gondolt, hogy kivégezteti, de úgy érezte, nem bírná ki, hogy elveszítse az asszonyt, akinek a megkaparintásán olyan sokáig fáradozott.

A király hosszú időn keresztül rágódott a kérdésen, és közben a felesége iránti vágya és ragaszkodása lassan gyűlöletbe és féltékenységgé csapott át. Nem érezte már magát szerelmesnek, és nem derült fel az asszony látványától; egyre gorombábban bánt vele, de nem bírta elkerülni sem. A királyné érezte, hogy a férje haragszik rá valamiért, és egyre magányosabbnak, egyre nyomorultabbnak érezte magát egyedül a palota mélyén berendezett

kényelmes szobákban. Ha eleinte próbált is gyengédséget érezni a férje iránt, ez a vágya lassan kihűlt, és átadta a helyét az elkeseredésnek és az utálatnak... míg végül egy napon a elhatározta, hogy megszökik.

Amikor a király felfedezte, hogy a felesége eltűnt, azonnal katonákat küldött a keresésére. Az emberei jelentették, hogy a Vízből Épült Palota közelében bukkantak az asszony nyomára. A legendás Vízből Épült Palota rejtélyes hely volt, ahová senki sem tehetett be a lábát: tíz fal vette körbe, tíz hatalmas, függőleges, szelek által felkorbácsolt tajtékos hullám, amely sohasem mozdult. A falakon belül állt maga a palota, amelynek vízből volt a padlója, vízből volt a teteje, és vízből voltak még a kertjében burjánzó fák és az ágaikon függő gyümölcsök is. Csodaszép, különleges hely volt, ahová azonban senki sem léphetett be; aki megpróbált átjutni a kapu nélküli vízfalakon, menthetetlenül megfulladt.

A férje elől menekülő királyné körbe-körbe járt a vízfal szélén; kétségbeesve kereste a bejáratot a Vízből Épült Palota szívébe, mert tudta, hogy csak ott lehetne biztonságban. Az uralkodó ezt hallva összegyűjtötte a katonáit, és egész serege élén vonult ki visszaszerezni a feleséget. Amikor az megpillantotta a rettenetes, állig felfegyverzett sereget, kétségbeesésében menekülni próbált, és nekifutott a vízfalnak. Gondolta, hogy ha meg is fullad, legalább nem kell visszatérnie a férjéhez. Amikor a király meglátta, mit művel a felesége, dühében parancsot adott az íjászáinak, hogy lőjék le.

– Ha úgy, akkor úgy! – dühöngött. – Inkább haljon meg, minthogy át kelljen élnem a szégyent, hogy elhagy engem!

A katonák megfeszítették az íjakat, és tíz nyílvesző egyszerre fúródott a menekülő királyné hátába; tíz helyen találták el a kemény nyílhegyek, tízféle méreggel átitatva. A lány a vízfalba vetette magát, és a Vízből Épült Palota rejtett kapui megnyíltak előtte, majd összezárultak a háta mögött. Utolsó erejével átfutott mind a tíz kapun, majd a palota szívébe érve összeroskadt, és elvesztette az eszméletét. A testét átjárta a tízféle mérge, és élet-halál között lebegve hevert ott hosszú időn keresztül.

A király, amikor látta, hogy a felesége eltűnik a vízfalak mögött, utána vetette magát, megparancsolva a katonáinak, hogy kövessék. Az ő számukra azonban nem nyíltak meg a kapuk. Az uralkodó és az emberei nekirohantak a legelső falnak, és mindannyiukat örökre elnyelte a víz.

A történet híre hamar elterjedt az egész birodalomban. A király alattvalói új, igazságosabb és jobb uralkodót választottak maguknak. A királynő sorsáról azonban senki semmit sem tudott azon kívül, hogy elnyelte őt a Vízből Épült Palota. Néhány bátrabb kalandor megpróbálkozott vele, hogy átjusson a tíz falon, de mindannyian kudarcot vallottak. A megsebzett királynő háborítatlanul pihent a palota szívében, a tíz áthatolhatatlan hullám védelmező gyűrűjében.

Sok-sok évvel később egy napon ismeretlen koldus érkezett a birodalomba. Neki is elmesélték a Vízből Épült Palota történetét, és a koldus szívében az elveszett királynő sorsának hallatán megmozdult valami. Addig vándorolt, míg el nem érkezett a palotához, ahol sokáig lenyűgözve állt, és az égbe nyúló, tajtékos hullámokat csodálta. Végül összeszedte a bátorságát, és óvatosan megérintette a vízfalat – a fal pedig, láss csodát, a könnyed érintéstől kettényílt, és utat engedett a vendégnek. A koldus egyik faltól a másikig ment, és mindet ugyanazzal a gyengédséggel érintette meg, míg végül feltárult előtte az utolsó kapu is, és beléphetett a Vízből Épült Palota szívébe. Ott, ragyogó vízfalak között, hullámzó víztető alatt, a lágyan gyűrűző vízpádly közepén megpillantotta a szépséges királynőt, aki lehunyt szemmel, sápadtan hevert, testében a tíz nyílveszővel.

A koldus letelepedett a királynő mellé, és óvatosan megérintette az ujjával, a pulzusát keresve, ami gyenge volt és bizonytalan. A koldus dúdolni kezdett. A dalamok szinte maguktól jutottak eszébe, megtöltötték a szívét, és kiáradtak belőle, ugyanazzal a lüktetéssel, mint a szívverése. A királynő szívét átjárta az első dal ritmusa, átvette a lüktetését, és ahogy a dal a végéhez ért, a koldus óvatosan kihúzta a testéből az első nyílveszőt. A lány szempillái megremegtek. Ekkor a koldus újra dalba kezdett, másféle ritmusban, másféle lüktetéssel – és a második dal előcsalta a második nyílveszőt. Így, egyik dallal a másik után, tízféle dallammal és tízféle lüktetéssel, a koldus szépen lassan megszabadította a lányt mind a tíz nyílveszőtől. A szívdobbanások ritmusa elmosta a tízféle mérget, míg végül a királynő arcába visszatért az élet.

A lány kinyitotta a szemét, magához tért, felült, és rámosolygott a koldusra.

Újramesélte: Zalka Csenge Virág

Források:

- Rabbi Aryeh Kaplan: *The Seven Beggars & Other Kabbalistic Tales of Rebbe Nachman of Breslov* (Jewish Light Publishing, 2012.)
- Howard Schwartz: *Leaves from the Garden of Eden* (Oxford University Press, 2010.)
- Nissim Kaufmann: *Book of Epic Tales by Rebbe Nachman of Breslev* (Breslov Books, 2014.)
- Yakov Shammai Azriel: *The quest for the lost princess in Rabbi Nachman of Breslav's „Book of stories from ancient times”* (University of South Africa, PhD Dissertation, 2003.)
- Yehuda Liebes: *Studies in Jewish Myth and Messianism* (SUNY Press, 2012.)
- Avraham Greenbaum: *The Wings of the Sun: Traditional Jewish Healing in Theory and Practice* (Moznaim Pub Corp, 1995.)

Odze György

A LENGYEL FELESÉG

A hetvenes években egy tavaszi napon hosszú levél érkezett Lolától, anya nővérétől New Yorkból, amelyikben megírta, hogy válnak, képzeljük, írta, Müller Andor elhagyta őt és újra nősül, egy kis, fiatal tyúkot vesz feleségül, aki szégyenszemre keresztény, ráadásul lengyel származású, nyilvánvalóan haszonleső, aki egyszerű titkárnő volt Andor egyik jól jövedelmző hentesüzemében. Ő, Lola természetesen tudja, hogy a férfiak ebben a korban, hatvan körül hajlamosak a megőrülésre, de bízik abban, hogy Andor rövidesen rádöbben arra, mekkora ostobaságot követ el és visszakönyörgi magát hozzá, ő pedig visszafogadja, mert ez az élet rendje, addig is elutazik Floridába Robival, a fiával, mert ott egész évben süt a nap és senki sem visel télikabátot.

Nagymama csalódással vegyes felháborodással olvasta végig a levelet, és nagyon szomorú volt, amikor letette.

– Egy ilyen rendes zsidó férfi – kérdezte fennhangon – hogyan örülhet meg így? Ráadásul egy keresztény nővel összeállni?!

Nagypapára nézett, aki a kérdést szokása szerint nem akarta meghallani és nem is akart volna válaszolni, mert tudta, hogy olyat nem tud mondani, amit nagymama elfogadna.

– Ehhez – tárta szét inkább a karját – nem tudok hozzászólni.

Anyám sem tudott hozzászólni. Így ültek hármasan, a lakásunk nappalijában.

Az igazi meglepetés azonban csak ezután következett. Kaptam egy meghívólevelet és repülőjegyet Müller Andortól. Nem anya, nem nagymama, hanem én. Fontos ügyben szeretne velem beszélni, ezt írta.

– Szó sem lehet róla – jelentette ki nagymama, akinek döntő szava volt családi ügyekben –, hogy te elutazzál. Ez az ember rá akar beszélni téged, hogy disszidáljál.

– Miért akarna rábeszélni? – kérdeztem mérgesen. Huszonöt éves voltam, üzletkötő egy külkereskedelmi vállalatnál, azt gondoltam, tudom én már mi az élet. Többször is jártam Csehszlovákiában és Romániában, de Amerika volt az igazi álom.

– Mert nincs rendes gyereke. Tudjuk, hogy Robi, az egy krank. Azért. Mi lehet az a fontos ügy, amiről hirtelen beszélni akar veled? Tervei vannak veled.

– Gondolom, majd kiderül.

– Te nem ismered őt – nagymama most már indulatos volt. – Ő egy önző, erőszakos és makacs ember. Mindig is az volt. Nem is örültem neki, amikor elvette Lolát feleségül.

– De annak örültél, amikor húsüzeme lett Amerikában – szólalt meg egyszer csak váratlanul nagypapa. – És Lolának jó élete lett.

– Rendben van – felelte halkan nagymama. – De szeretném, ha megnéznéd magadnak azt a kis lengyel kurvát.

Fiatalfő jött értem a szállodához, tányérsapkáján a Müller-hentesüzem címere, egy kolbászkarika közepébe állított vörös „M” betű. Némán vezette a limuzint. Kényelmes volt, tetszett nekem. Milyen könnyű megszokni az efféle dolgokat, ezt gondoltam. Egy előke-lő étteremben találkoztunk. Müller Andor rendkívül elegáns volt, mellényes öltönyt, világoskék inget és selyem nyakendőt viselt. Megölelt, kedvesen megpaskolta a vállamat.

– Mit iszol? – kérdezte.

– Narancslét – feleltem. – Nem iszom alkoholt.

– Helyes – bólogatott elismerően.

Milyen előrelátó, gondoltam.

Rendelt vacsorát helyettem is, ez a legjobb étterem New Yorkban, sőt, nem csak New Yorkban, hanem az egész világon. Az ember legyen igényes mindenben.

A hatalmas, szőrös tenyerét a karomra tette. Igazi henteskéz volt.

– Egy ilyen rendes zsidó férfi – kérdezte fennhangon – hogyan örülhet meg így?

– Komolyan kell beszélnem veled. Amióta Amerikában élek, nekem mindig a munka volt a legfontosabb. Amerika az Amerika, de csak annak, aki keményen dolgozik. Mindent elértem az életben, amit csak akartam, de most fordulat állt be az életemben. Beleszerettem egy nőbe, aki az unokám lehetne. Elváltam Lolától, ők elmentek Floridába, ahogy, feltételezem, megírta nektek.

– Megírta.

– Tudnod kell, hogy a fiam, Robi, a te unokatestvéred egy léha, buta és tehetségtelen alak, most felszolgáló egy ócska motelben. Milliókat áldoztam a nevelésére, de ennek most vége. Éttermet vettem neki, de egy hónap alatt tönkretette. Szerettem volna, ha ennek a nagyüzemnek, az életművemnek egyszer majd ő lesz a tulajdonosa és a vezetője, de most már látom, hogy alkalmatlan rá. Mindenre alkalmatlan.

Kezdünk közeledni a fontos üggyhöz, amiről beszélni akar velem. Megérkezett egy illatos zöldségleves. Elhatároztam, hogy nem fogadom el rögtön az ajánlatát, nehogy könnyelműnek tartson. Csak lépésről-lépésre. Igen, ez a helyes taktika, többek között ezt tanultam meg üzletkötőként Rudas elvtárostól, a főnökömtől.

– Marianna csodálatos nő – a nagybácsikám egy fényképet tett elé. Egész alakos, fürdőruhás, ahogyan a korabeli házassági hirdetésekben szokás volt.

– Csakugyan – ismertem el.

– Rögtön beleszerettem. Holnap megismered. Lélegzetállítóan szép. Mindenben segít, mindenben mellettem áll, de a hálózatomat azért nem bízhatom rá.

Nagy levegőt vett. Közelebb hajolt.

– Csakhogy kiderült, hogy nem tudok gyereket csinálni. Képzelheted a szomorúságomat. Itt a hatalmas örökség, és nincs tisztességes utódom. Ezért küldtem neked azt a meghívólevelet. Te jutottál eszembe.

Akaratlanul is elmosolyodtam. Tétován, de megnyerően.

– Talán mégis Robi – vettem fel.

– Szó sem lehet róla. Látnád, hogyan él. Elég neki ez a pimf állás a motelben, este besörözik, nézi ezt az ostoba amerikai tévét, nem ismer senkit, nem beszél senkivel, nem bízhatom rá a birodalmamat.

Kihozták a következő fogást, aranyszínű bélszín, sült zöldségekkel.

– A la Napoleon – mutatott rá Arnold bácsi. – A kedvencem. Argentín marha. Legjobb a világon.

– Kitűnő – ismertem el az első falat után.

– Rendben. Egyezik az ízlésünk. Szóval arról lenne szó, hogy lenne egy nagy kérés. Fontos dolog. Ahogy írtam is.

Na most, gondoltam. Elérkeztünk a lényeghez.

– Lehet, hogy első hallásra megdöbbentő lesz, de arra kérlek, gondold végig a helyzetemet. Öregszem, talán ez az utolsó lehetőség az életemben. Hozzáteszem, pénz nem számít. Bármennyit kérhetsz.

Letettem a kést és a villát, széttártam a karom, ezzel is jelezve, hogy hallgatom, miről is lenne szó.

– Csinálj gyereket Mariannának. Most. Ma. Esetleg holnap.

Erre aztán a lélegzetem is elállt. Lehet, hogy akartam mondani valamit, de nem jött ki hang a torkomon. Arnold bácsi elővette a csekkfüzetét és a golyóstollát, én azonban meg sem tudtam szólalni. Szóval ennyi az egész? Hát nem lesz enyém a Müller-birodalom, a limuzin a sapkás sofőrrel? Másrészt utasítsam vissza egy elkeseredett öregedő férfi kérését, aki megosztotta velem élete legnagyobb fájdalmát?

– Már megbeszéltem Mariannával is – mondta halkan.

– Szívesen beleegyezett.

– És te elviselnéd, hogy a feleségeddel, akit annyira szeretsz, lefeküdjek? Elviselnéd?

– Na, mondd már! Végül is csak egy siksze, nem?

Hátradőlt és rágyújtott egy szivarra.

– Csinálj
gyereket
Mariannának.
Most. Ma.
Esetleg holnap

Olvassa a Szombatot
interneten is!

Szombat Online
www.szombat.org

ÉLET ÉS IRODALOM

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

Kedvezményes
előfizetési díj
1 évre 25 200 Ft
Megrendelhető
a szerkesztőségben
(1089 Bp., Rezső tér 15.)
Telefon: 210-5149,
210-5159
Fax: 303-9241
e-mail: es@es.hu

AMI A CÍME.

Megjelenik minden pénteken!
Keresse az újságárusoknál
vagy fizessen elő!

Schiller
SZERVIZ

SCHILLER SZERVIZEK BUDAPESTEN, 5 HELYEN!

ISO 9001:2009 SZERINT TANÚSÍTVÁ

**Márkaszervizek és típustól
független szervizszolgáltatások;
több, mint 25 éves tapasztalattal!**

IV. ker., Főti út 143.
IV. ker., Külső Váci út 20.
XIII. ker., Váci út 113.

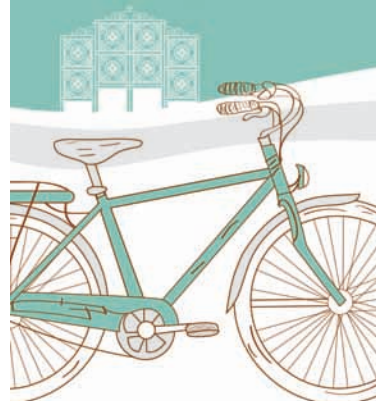
XIV. ker., Tengerszem u. 59/A.
XV. ker., Szentmihályi út 142.

Schiller.hu

CSEH VIKTOR – MÓZES KRISZTIÁN

BALATON KÖRNYÉKI ZSIDÓ EMLÉKEK NYOMÁBAN – KÉT KERÉKEN PRAKTIKUS KÖNYV TÚRÁZÓKNAK

Megjelentek!

A Mazsike biciklis
könyvsorozatának
két újabb
kötete már kapható:
2 500 Ft/db.

CSEH VIKTOR – MÓZES KRISZTIÁN

KÖZÉP-ALFÖLDI ZSIDÓ EMLÉKEK NYOMÁBAN – KÉT KERÉKEN PRAKTIKUS KÖNYV TÚRÁZÓKNAK

További információk:
mazsike@gmail.com
www.mazsike.hu

VEGYE MAGÁNAK A BÁTORSÁGOT!

DE MÉG JOBB, HA ELŐFIZET

Még sosem volt ilyen fontos.

Sem Önnek, sem nekünk.

Fizessen elő most egy évre **7 740 forint kedvezménnyel*** mindössze 27 960 forintért a Magyar Narancsra, és nem csak bátorságot kap tőlünk, de a legtöbb helyen **20 százalék kedvezményre** jogosító Magyar Narancs Olvasókártyát is!

*Az áruspéldányhoz képest.

SZÁMOLJON VELÜNK!

egy szám újságárusnál: 700 Ft | egy szám éves előfizetőknek: **548 Ft**

ELŐFIZETÉSI ÁRAK:

negyedév: 8 490 Ft | fél év: 15 480 Ft | egy év + olvasókártya: 27 960 Ft

20% kedvezmény:

Belvárosi Színház | Bethlen Téri Színház
| Cirko-Gejzír | Fonó Budai Zeneház | Írók
Boltja | Jurányi Ház | Katona József Színház
és Kamra | Ludwig Múzeum | Örkény Szín-
ház | Radnóti Színház | Székény Színház |
Trafó

10% kedvezmény:

Tranzit Art Café

Részletek:

www.magynarancs.hu/elofizetes

MAGYAR NARANCs

Nemzeti
Együttműködési
Alap